

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра обліку і аудиту

(повне найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ В
УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

спеціальність 071 Облік і оподаткування

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Облік і оподаткування»

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПм-21
СКИДАН Руслан Анатолійович

(підпис)

Керівник:
к.е.н., доцент
Зеленко Сергій Володимирович

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2025 р.

к.е.н., доцент

Гарант освітньої програми:
Жураковська Ірина Володимирівна

(підпис)

Луцьк – 2025 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра обліку і аудиту

Ступінь вищої освіти: магістр

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування

Спеціальність: 071 Облік і оподаткування

Освітня програма: ОП «Облік і оподаткування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ к.е.н., доцент Оксана НУЖНА

« ___ » _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

СКИДАНУ Руслану Анатолійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Організація обліку і контролю в управлінні виробничими запасами промислових підприємств

Керівник роботи: Зеленко Сергій Володимирович к.е.н., доцент

затверджені наказом закладу вищої освіти від «27» грудня 2024 року № 481/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 13 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи. Нормативно-правові акти з регулювання питань обліку, оподаткування та контролю за темою дослідження, наукова література, посібники, статистичні довідники, первинні і зведені бухгалтерські документи, фінансова і статистична звітність за 2022-2024 роки.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ

1.1. Економічна сутність виробничих запасів як об'єкта управління, обліку та контролю

1.2. Нормативно-правове забезпечення організації обліку та контролю виробничих запасів

1.3. Місце організації обліку та контролю в управлінні виробничими запасами

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Статистична оцінка діяльності промислових підприємств

2.2. Особливості організації обліку в управлінні виробничими запасами промислових підприємств

2.3. Практика організації контролю виробничих запасів на промислових підприємствах

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

ВИСНОВКИ

5. Перелік графічного матеріалу:

1. Мета та завдання кваліфікаційної роботи магістра
2. Наукова новизна одержаних результатів кваліфікаційної роботи магістра
3. Авторська класифікація виробничих запасів у системі управління, обліку та контролю
4. Нормативне регулювання методики та організації бухгалтерського обліку виробничих запасів
5. Взаємозв'язок управлінських концепцій управління запасами зі складовими організації бухгалтерського обліку
6. Динаміка матеріальних витрат на виробництво готової продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання занятих виробництвом тари з пластмас в Україні за 2010-2024 рр.
7. Аналіз положень облікової політики ТОВ «Татрафан» щодо організації обліку виробничих запасів
8. Інформаційно-технічне забезпечення організації обліку та управління виробничими запасами на ТОВ «Татрафан»
9. Єдиний порядок списання матеріалів у виробництво
10. Відомість зіставлення фактичного використання виробничих запасів із установленими нормами

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Зеленко С.В., доцент		
Розділ 2	Зеленко С.В., доцент		
Розділ 3	Зеленко С.В., доцент		
Нормоконтроль	Глучкевич Н.В., доцент		
Консультант з ЕОМ	Нужна О.А., доцент		

7. Дата видачі завдання 19 вересня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Обґрунтування теми	до 19.09.2024 р.	
2	Огляд літератури із досліджуваної проблеми	до 26.12.2024 р.	
3	Розділ 1	до 06.03.2025 р.	
4	Розділ 2	до 26.06.2025 р.	
5	Розділ 3	до 06.11.2025 р.	
6	Висновки	до 18.11.2025 р.	
7	Формування переліку джерел посилання	до 21.11.2025 р.	
8	Формування додатків	до 25.11.2025 р.	
9	Оформлення ілюстративного матеріалу	до 28.11.2025 р.	
10	Нормоконтроль	до 02.12.2025 р.	
11	Інструментальна перевірка на академічний плагіат	до 09.12.2025 р.	
12	Представлення кваліфікаційної роботи до захисту	до 13.12.2025 р.	

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)

(Скидан Р.А.)

(прізвище, ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис)

(Зеленко С.В.)

(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Скидан Р.А. Організація обліку і контролю в управлінні виробничими запасами промислових підприємств. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОП «Облік і оподаткування» спеціальності 071 Облік і оподаткування. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2025. 77 с.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилань та додатків.

У першому розділі досліджено теоретичні засади організації обліку та контролю в управлінні виробничими запасами, розкрито економічну сутність виробничих запасів як об'єкта організації обліку та контролю, проаналізовано нормативно-правове забезпечення та визначено місце організації обліку і контролю в управлінні виробничими запасами.

У другому розділі здійснено статистичну оцінку промислових підприємств в Україні, досліджено особливості організації обліку та контролю в контексті управління виробничими запасами на прикладі підприємства-виробника гнучкої упаковки.

У третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення організації обліку та внутрішнього контролю як інструментів управління виробничими запасами промислового підприємства.

Основний зміст роботи викладено на 71 сторінці. Робота містить 29 таблиць, 3 рисунки, перелік джерел посилань із 43 найменувань.

Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності промислових підприємств для підвищення релевантності інформації в управлінні виробничими запасами.

Ключові слова: виробничі запаси, промислове підприємство, організація обліку, внутрішній контроль, аналітичний облік, управління виробничими запасами.

ANNOTATION

Skydan R.A. Organization of accounting and control in the management of production inventories of industrial enterprises. Manuscript.

Master's qualification work of EP «Accounting and Taxation», Specialty 071 Accounting and Taxation. Lutsk National Technical University, Lutsk, 2025. 77 p.

The qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of references, and appendices.

The first section examines the theoretical foundations of organizing accounting and control in the management of production inventories. It discloses the economic essence of production inventories as an object of accounting and control, analyzes the regulatory and legal framework, and defines the place of accounting and control organization in production inventory management.

The second section provides a statistical assessment of industrial enterprises in Ukraine and explores the specifics of organizing accounting and control in the context of managing production inventories, using the example of a flexible packaging manufacturer.

The third section substantiates directions for improving the organization of accounting and internal control as tools for managing production inventories at an industrial enterprise.

The main body of the work is presented on 71 pages. The thesis contains 29 tables, 3 figures, a list of references comprising 43 titles.

The research results may be used in the practical activities of industrial enterprises to increase the relevance of information for production inventory management.

Keywords: production inventories, industrial enterprise, organization of accounting, internal control, analytical accounting, production inventory management.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- НП(С)БО - Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку
- МСБО - Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку
- ТОВ - Товариство з обмеженою відповідальністю

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ	13
1.1. Економічна сутність виробничих запасів як об'єкта управління, обліку та контролю	13
1.2. Нормативно-правове забезпечення організації обліку та контролю виробничих запасів	20
1.3. Місце організації обліку та контролю в управлінні виробничими запасами	28
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	37
2.1. Статистична оцінка діяльності промислових підприємств	37
2.2. Особливості організації обліку в управлінні виробничими запасами промислових підприємств	44
2.3. Практика організації контролю виробничих запасів на промислових підприємствах	51
Висновки до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	58
Висновки до розділу 3	68
ВИСНОВКИ	69
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Виробничі запаси формують матеріальну основу діяльності промислових підприємств і безпосередньо впливають на безперервність виробничого процесу, рівень витрат та фінансові результати. У структурі оборотних активів запаси, як правило, займають значну частку, а отже помилки в їх оцінці, обліку та контролі призводять до викривлення собівартості продукції, недостовірності фінансової звітності та прийняття управлінських рішень на основі нерелевантної інформації.

Значущість проблематики посилюється для підприємств переробних галузей, зокрема виробників гнучкої упаковки, де використовується багатокомпонентна сировина (полімери, плівки, фарби, клеї тощо), а матеріали є чутливими до умов зберігання та мають обмеження щодо строків використання. За таких умов ризики втрат від псування, наднормативного списання, пересорту, дублювання номенклатури, а також технологічних зупинок через дефіцит критичних матеріалів потребують посиленої уваги до організації обліку та внутрішнього контролю запасів.

Питання обліку запасів, їх оцінки, організації аналітичного обліку, документообігу та внутрішнього контролю досліджені у працях вітчизняних вчених: Бондаренко Н., Гуменна-Дерій М., Зеленко С.В., Куцик П.О., Микитюк П., Назаренко Т.П., Степаненко О., Фелонюк О. і зарубіжних науковців: Christopher M., Wild T. та ін. Водночас прикладні аспекти організації обліку і контролю в управлінні виробничими запасами промислового підприємства з використанням сучасних інформаційних систем є недостатньо деталізованими на рівні конкретних управлінських рішень і заходів. Це зумовлює потребу подальшого дослідження та обґрунтування практичних рекомендацій.

Наявність дискусійних питань і практична значущість проблеми визначили вибір теми кваліфікаційної роботи магістра.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота магістра виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи

Луцького національного технічного університету: «Інформаційний базис обґрунтування управлінських рішень: теорія, методика, практика» № 0123U101275 від 01.03.2023 року.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи магістра є обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення організації обліку та внутрішнього контролю в управлінні виробничими запасами промислових підприємств.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити економічну сутність виробничих запасів як об'єкта організації обліку та контролю й узагальнити підходи до їх трактування та класифікації;
- дослідити нормативно-правове забезпечення організації обліку та контролю виробничих запасів і визначити його вплив на побудову облікових та контрольних процедур на підприємстві;
- визначити місце організації обліку та контролю в системі управління виробничими запасами та обґрунтувати їх роль у формуванні інформації для управлінських рішень;
- здійснити статистичну оцінку діяльності промислових підприємств в Україні середовища та фактора, що впливають на управління запасами;
- дослідити особливості організації обліку виробничих запасів на прикладі діючого підприємства;
- проаналізувати практику організації внутрішнього контролю виробничих запасів на підприємстві та визначити проблемні зони;
- обґрунтувати напрями вдосконалення організації обліку і внутрішнього контролю як інструментів управління виробничими запасами промислового підприємства та запропонувати практичні заходи їх реалізації.

Об'єктом дослідження є процес організації обліку та внутрішнього контролю в управлінні виробничими запасами промислового підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних положень організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю виробничих запасів в системі управління підприємством.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи магістра використано загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, узагальнення, системний підхід) – для формування теоретичних положень і логіки дослідження; методи групування та класифікації – для систематизації підходів до трактування сутності запасів та елементів організації обліку і контролю; статистичні методи та методи аналізу динаміки – для оцінки стану промислових підприємств як галузі; табличний і графічний методи – для відображення результатів аналізу; методи документального дослідження, внутрішнього контролю – для обґрунтування практичних рекомендацій на прикладі підприємства.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України з питань бухгалтерського обліку, фінансової звітності та контролю; національні та міжнародні стандарти обліку; офіційні статистичні матеріали; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; внутрішні регламенти та документи (облікова політика, план рахунків, установчі документи), а також дані управлінської та облікової інформації підприємства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та розвитку прикладних положень щодо організації обліку і внутрішнього контролю виробничих запасів як взаємопов'язаних підсистем управління промисловим підприємством, зокрема:

удосконалено:

– підхід до організації аналітичного обліку виробничих запасів шляхом узгодження класифікаційних ознак, деталізації аналітики за напрямками використання та відповідальними підрозділами;

– організаційні положення щодо документування руху виробничих запасів і відображення операцій списання у виробництво на основі уніфікованих внутрішніх регламентів;

набули подальшого розвитку:

– методичні підходи до побудови системи внутрішнього контролю запасів через визначення контрольних точок у процесі «надходження – зберігання – відпуск – використання – інвентаризація» та посилення відповідальності за збереження матеріальних цінностей.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій у діяльності промислових підприємств для посилення управління виробничими запасами, забезпечення достовірності облікових даних, зменшення втрат і ризиків, удосконалення документообігу та процедур внутрішнього контролю.

Особистий внесок. Кваліфікаційна робота магістра є самостійно виконаним науковим дослідженням. Під час виконання кваліфікаційної роботи магістра було використано інструменти штучного інтелекту для редагування та форматування тексту при здійсненні теоретичних та прикладних досліджень організації обліку і контролю виробничих запасів та генерації контенту (фото, аудіо, відео, код тощо) виключно як допоміжний засіб для пошуку ідей, уточнення формулювань та опрацювання літератури. Всі твердження, висновки, результати дослідження, розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору та ґрунтуються на власному аналізі, а отримані результати від генеративного ШІ були перевірені на достовірність та відповідність академічній доброчесності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичній конференції: XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки» (м. Луцьк, 07 листопада 2025 р.).

Публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи магістра висвітлено автором у 1 опублікованих тезах доповідей наукової конференції ЛНТУ.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилянь та додатків.

Основний зміст роботи викладено на 71 сторінці. Робота містить 29 таблиць, 3 рисунки, перелік джерел посилань із 43 найменувань.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методи, інформаційну базу, наукову новизну та практичне значення результатів.

У розділі 1 «Теоретичні основи організації обліку та контролю в управлінні виробничими запасами» розкрито економічну сутність виробничих запасів, проаналізовано нормативно-правове забезпечення та визначено місце організації обліку і контролю в управлінні виробничими запасами.

У розділі 2 «Організація обліку та контролю в управлінні виробничими запасами промислових підприємств» здійснено статистичну оцінку діяльності промислових підприємств в Україні та досліджено особливості організації обліку і практику контролю виробничих запасів на прикладі підприємства.

У розділі 3 «Вдосконалення організації обліку та контролю в управлінні виробничими запасами промислових підприємств» обґрунтовано напрями удосконалення організації обліку та внутрішнього контролю як інструментів управління виробничими запасами промислового підприємства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ

1.1. Економічна сутність виробничих запасів як об'єкта управління, обліку та контролю

Виробничі запаси є ключовим елементом ресурсного забезпечення промислових підприємств, оскільки саме їх наявність, структура та рух визначають безперервність виробничого процесу, рівень витрат і результативність операційної діяльності. Значна капіталомісткість запасів і їх висока частка в структурі оборотних активів зумовлюють необхідність розглядати виробничі запаси не лише як об'єкт бухгалтерського обліку, а як активний інструмент управління, що безпосередньо впливає на фінансові результати підприємства.

Для переробних галузей промисловості, зокрема підприємств з виробництва м'якої (гнучкої) упаковки, значущість виробничих запасів посилюється багатокомпонентним складом сировини, чутливістю матеріалів до умов зберігання та обмеженими строками їх використання. За таких умов неефективне управління запасами призводить не лише до зростання витрат, а й до втрат від псування матеріалів, порушення технологічних режимів та зниження якості готової продукції, що актуалізує необхідність комплексного підходу до організації їх обліку та контролю.

У наукових дослідженнях відсутнє єдине трактування поняття «виробничі запаси», що зумовлено різними цілями аналізу та методологічними підходами. У межах бухгалтерського підходу виробничі запаси розглядаються як складова оборотних активів підприємства, щодо яких застосовуються правила визнання, оцінки та відображення у фінансовій звітності відповідно до положень НП(С)БО

9 «Запаси» [1]. Такий підхід забезпечує уніфікацію облікових процедур, однак не повною мірою розкриває управлінський потенціал виробничих запасів.

Ресурсний підхід акцентує увагу на виробничих запасах як матеріальній основі виробничого потенціалу підприємства та чиннику забезпечення ритмічності й безперервності виробництва. У працях цього напрямку наголошується, що «виробничі запаси формують матеріальну базу функціонування підприємства та визначають можливість реалізації його виробничої програми» [2]. Водночас у межах ресурсного підходу недостатньо розкриваються витратні та контрольні аспекти використання запасів.

У витратному підході виробничі запаси трактуються як носій авансованих витрат, які у процесі виробництва трансформуються у собівартість готової продукції та впливають на фінансові результати діяльності підприємства [3]. Цей підхід має важливе значення для калькулювання собівартості продукції та управління витратами, проте не враховує особливостей формування запасів і їх руху на попередніх стадіях операційного циклу.

Процесний підхід дозволяє розглядати виробничі запаси як об'єкт безперервного руху в межах операційного циклу підприємства – від надходження та зберігання до підготовки й використання у виробництві. Такий підхід поєднує облік запасів із логікою операційної діяльності та управління матеріальними потоками, однак потребує доповнення інструментами управлінського аналізу й внутрішнього контролю [4].

Найбільш комплексним є управлінсько-контрольний підхід, у межах якого виробничі запаси розглядаються як інтегрований об'єкт управління, бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. Дослідники зазначають, що без належного аналітичного забезпечення та ефективних контрольних процедур облік запасів не забезпечує прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо оптимізації їх обсягу, структури та використання [5; 6].

Систематизація наукових підходів до визначення економічної сутності виробничих запасів наведена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. – Підходи до визначення економічної сутності виробничих запасів у наукових дослідженнях

Підхід	Ключова характеристика виробничих запасів	Орієнтація підходу
Бухгалтерський	Виробничі запаси розглядаються як частина оборотних активів підприємства, що є об'єктом визнання, оцінки та відображення в обліку	Формування достовірної фінансової інформації
Ресурсний	Виробничі запаси трактуються як матеріальні ресурси, що формують виробничий потенціал і забезпечують безперервність виробництва	Забезпечення виробничого процесу
Витратний	Запаси розглядаються як носій авансованих витрат, які у процесі використання формують собівартість продукції	Управління витратами та собівартістю
Процесний	Виробничі запаси визначаються як об'єкт постійного руху в межах операційного циклу підприємства	Оптимізація операційної діяльності
Управлінсько-контрольний	Запаси виступають інтегрованим об'єктом управління, бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю	Підтримка управлінських рішень і контроль ризиків

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Узагальнення наукових підходів до визначення економічної сутності виробничих запасів, наведених у таблиці 1.1, дозволяє виокремити ключові напрями їх теоретичного осмислення. Водночас поглиблене розуміння змісту кожного з підходів потребує аналізу конкретних трактувань, сформульованих у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, що зумовлює доцільність їх систематизації за відповідними підходами (таблиця 1.2).

Розгляд виробничих запасів як об'єкта управління передбачає їх аналіз у динаміці з урахуванням руху в межах операційного циклу підприємства. У сучасних наукових дослідженнях підкреслюється, що виробничі запаси не можуть розглядатися виключно як пасивний об'єкт бухгалтерського обліку, оскільки саме вони визначають можливість безперервного виконання виробничої програми та досягнення операційних цілей підприємства [2; 4]. Це обумовлює необхідність переходу від формального облікового підходу до управлінського трактування виробничих запасів, за якого облік і контроль виступають інструментами підтримки управлінських рішень.

Таблиця 1.2. – Тракткування поняття «виробничі запаси» у працях науковців

Автор / джерело (новий банк)	Стисле трактування	Ключовий акцент для організації обліку і контролю
Бухгалтерський		
НП(С)БО 9 «Запаси» [1]	Запаси – активи, що утримуються для споживання у виробництві або використання у процесі діяльності та підлягають оцінці й відображенню в обліку	Єдині правила визнання, оцінки та відображення руху
Гуменна-Дерій М. [7]	Облік запасів має забезпечувати формування достовірної інформації для управління та контролю	Аналітичний облік, прозорість інформації
Ресурсний		
Гамова О.В. [8]	Виробничі запаси є матеріальною основою виконання виробничої програми підприємства	Планування потреб і контроль забезпеченості
Гавриленко В.О. [9]	Запаси мають нормуватися з урахуванням технологічних і організаційних особливостей виробництва	Нормування та запобігання дефіциту
Витратний		
НП(С)БО 16 «Витрати» [10]	Запаси формують витрати шляхом списання у виробництво та впливають на собівартість	Контроль правильності списання
Бірюков І.Є. [11]	Облік запасів є складовою системи управління витратами	Контроль відхилень і витрат
Процесний		
Пеняк Ю.С. [2]	Запаси потребують обліково-аналітичного супроводу на всіх стадіях руху	Контроль руху та оборотності
Christopher M. [12]	Запаси — елемент ланцюга постачання, узгоджений з попитом і виробництвом	Узгодження обліку та логістики
Управлінсько-контрольний		
Гавриличенко Є. [13]	Контроль запасів є складовою системи внутрішнього контролю підприємства	Запобігання втратам і зловживанням
Романенко О. О. [14]	Організація внутрішнього контролю запасів забезпечує обґрунтованість управлінських рішень	Контрольні процедури та відповідальність
Міжнародний		
МСБО 2 «Запаси» [15]	Запаси — активи для продажу або використання у виробництві з акцентом на оцінці та знеціненні	Контроль оцінки та розкриття інформації
Wild T. [16]	Управління запасами базується на контролі рівня, структури та поповнення	Управлінські параметри запасів

Джерело: сформовано автором на основі [1; 7-16].

У межах операційного циклу виробничі запаси послідовно проходять низку стадій, на кожній з яких виникають специфічні управлінські завдання та контрольні ризики. На стадії закупівлі запаси є об'єктом управлінських рішень

щодо обсягів, періодичності та умов постачання з урахуванням потреб виробництва та фінансових обмежень підприємства. На стадії зберігання управління запасами спрямоване на мінімізацію втрат, забезпечення належних умов утримання матеріалів і збереження їх якісних характеристик. Стадія підготовки до виробництва пов'язана з узгодженням руху запасів з виробничими планами, тоді як використання запасів у виробництві безпосередньо пов'язане з контролем норм витрачання та формуванням собівартості продукції [3; 4].

Стадія підготовки до виробництва пов'язана з узгодженням руху запасів з виробничими планами, тоді як використання запасів у виробництві безпосередньо пов'язане з контролем норм витрачання та формуванням собівартості продукції [3; 4].

Класифікація виробничих запасів у контексті управління має відображати не лише їх економічне призначення, а й управлінську роль, пов'язану з рухом у межах операційного циклу, рівнем значущості для виробництва та ступенем управлінського ризику. Такий підхід дозволяє узгодити інформаційні потреби управління з можливостями бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, забезпечуючи диференційований рівень аналітики й інтенсивність контрольних процедур для різних груп запасів [2; 5; 17].

З огляду на управлінську логіку та рух виробничих запасів у межах операційного циклу, доцільною є систематизація класифікаційних ознак, безпосередньо пов'язаних з управлінськими рішеннями та контрольними точками, що представлено в таблиці 1.3.

Саме рух виробничих запасів у межах операційного циклу підприємства визначає специфіку організації бухгалтерського обліку та характер контрольних ризиків. У сучасних дослідженнях наголошується, що на кожній стадії руху запасів формуються різні інформаційні потреби управління, що обумовлює необхідність адаптації облікових процедур і контрольних заходів до конкретних умов їх використання [2; 4].

Це підтверджує доцільність розгляду виробничих запасів не лише як об'єкта облікового відображення, а як активного елемента системи управління підприємством.

Таблиця 1.3. – Класифікація виробничих запасів з позицій управління та руху

Класифікаційна ознака	Групи виробничих запасів	Управлінське значення класифікації
Стадія руху в операційному циклі	Запаси на стадії закупівлі; на зберіганні; на підготовці до виробництва; у виробництві	Дозволяє ідентифікувати управлінські завдання та контрольні точки на кожній стадії
Рівень значущості для виробництва	Критичні; важливі; допоміжні	Сприяє пріоритезації управлінських рішень і концентрації контролю
Рівень управлінського ризику	Запаси з високим; середнім; низьким ризиком	Дає змогу диференціювати інтенсивність контрольних процедур
Вплив на фінансовий результат	Запаси з прямим; опосередкованим впливом на собівартість	Забезпечує узгодженість управління запасами та витратами
Частота використання	Регулярного; періодичного використання	Дозволяє оптимізувати обсяги запасів і періодичність поповнення

Джерело: сформовано автором на основі [1; 2; 7; 10; 15; 17; 18].

Управлінська значущість виробничих запасів зумовлює необхідність такої їх класифікації, яка б відображала не лише економічне призначення матеріальних ресурсів, а й їх роль у процесі прийняття управлінських рішень, рівень критичності для виробництва та ступінь ризику втрат. Науковці підкреслюють, що ефективна організація обліку і внутрішнього контролю запасів можлива лише за умови їх систематизації з урахуванням управлінських і процесних характеристик [5; 17; 19, 20].

З урахуванням зазначеного у межах дослідження сформовано авторський підхід до класифікації виробничих запасів, орієнтований на потреби управління, бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, що представлено в таблиці 1.4.

Запропонована класифікація дозволяє поєднати економічні, процесні та управлінські характеристики виробничих запасів і забезпечує формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень. Вона створює

методологічну основу для побудови аналітичного обліку та ризик-орієнтованої системи внутрішнього контролю запасів на промислових підприємствах.

Таблиця 1.4. – Авторська класифікація виробничих запасів у системі управління, обліку та контролю

Класифікаційна ознака	Групи виробничих запасів	Управлінсько-облікове та контрольне значення
Стадія руху в операційному циклі	Запаси на стадії закупівлі; запаси на складі; запаси у підготовці до виробництва; запаси у виробництві	Дає змогу диференціювати облікові процедури та контрольні точки залежно від стадії руху
Рівень критичності для виробництва	Критичні; умовно-критичні; некритичні	Дозволяє пріоритизувати управлінські рішення та інтенсивність контролю
Рівень ризику втрат	Запаси з високим ризиком (псування, старіння); середнім ризиком; низьким ризиком	Сприяє формуванню ризик-орієнтованої системи внутрішнього контролю
Вплив на собівартість продукції	Запаси з прямим впливом; запаси з опосередкованим впливом	Забезпечує зв'язок між обліком запасів і управлінням витратами
Частота та регулярність використання	Постійного використання; періодичного використання; разового використання	Дозволяє оптимізувати обсяги закупівель і зберігання
Рівень управлінської відповідальності	Запаси з централізованим управлінням; запаси з децентралізованим управлінням	Забезпечує розмежування відповідальності та підвищує контрольованість

Джерела: сформовано автором на основі [1 - 5; 17; 21].

На основі узагальнення наукових підходів та сформованої авторської класифікації у межах даного дослідження запропоновано таке авторське визначення: виробничі запаси – це сукупність матеріальних ресурсів промислового підприємства, призначених для використання у виробничому процесі або його забезпеченні, які перебувають у постійному русі в межах операційного циклу та виступають об'єктом цілеспрямованого управління, бухгалтерського обліку й внутрішнього контролю з метою забезпечення безперервності виробництва, раціонального використання ресурсів і формування достовірної інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

1.2. Нормативно-правове забезпечення організації обліку та контролю виробничих запасів

Нормативно-правове регулювання обліку та контролю виробничих запасів в Україні має багаторівневий характер і формує обов'язкові рамки організації облікових і контрольних процедур на рівні підприємства. Його призначення полягає не лише у встановленні правил відображення запасів у фінансовому обліку, а й у забезпеченні збереження активів, достовірності інформації та відповідальності посадових осіб за здійснення операцій із матеріальними ресурсами.

Базовий рівень регулювання становлять норми законодавства, які визначають загальні принципи ведення бухгалтерського обліку, фінансової звітності та відповідальності за збереження майна. Саме на цьому рівні закріплюються вимоги щодо повноти відображення господарських операцій, документального підтвердження руху активів та проведення інвентаризації [22]. Для обліку і контролю виробничих запасів це означає обов'язковість фіксації кожної операції з їх надходження, переміщення та використання, а також забезпечення персональної відповідальності за збереження матеріальних ресурсів.

Наступний рівень нормативного регулювання формують національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, які конкретизують порядок визнання, оцінки та відображення виробничих запасів у фінансовій звітності. Вони регламентують склад запасів, допустимі методи оцінки при вибутті, правила списання та розкриття інформації у звітності [1; 3]. Водночас стандарти не встановлюють детальних процедур управління і внутрішнього контролю запасів, залишаючи ці питання у сфері відповідальності та управлінських рішень самого підприємства.

Окреме місце в системі нормативного регулювання займають міжнародні стандарти фінансової звітності, які виступають методологічним орієнтиром для формування сучасних підходів до обліку та контролю запасів. Зокрема, МСБО 2

«Запаси» [15] акцентує увагу на питаннях оцінки запасів, визнання знецінення та прозорості розкриття інформації, що має важливе значення для забезпечення достовірності фінансової звітності та підвищення якості управлінських рішень [8]. Для промислових підприємств положення міжнародних стандартів можуть слугувати основою для вдосконалення облікової політики та підвищення аналітичної цінності облікової інформації.

Підзаконні нормативні акти та методичні рекомендації деталізують окремі аспекти організації обліку і контролю, зокрема порядок документального оформлення операцій із запасами, проведення інвентаризації та визначення матеріально відповідальних осіб. Вони відіграють важливу роль у формуванні практичних механізмів контролю руху виробничих запасів і зниження ризиків їх втрат, проте самі по собі не забезпечують побудову цілісної системи управління запасами.

Завершальним і водночас ключовим для практики рівнем нормативного регулювання є внутрішні нормативні документи підприємства. Саме на цьому рівні загальні вимоги законодавства та стандартів трансформуються у конкретні правила організації обліку, аналітики та внутрішнього контролю виробничих запасів з урахуванням галузевої специфіки й особливостей діяльності підприємства. Внутрішні регламенти дозволяють деталізувати документообіг, розмежувати управлінську відповідальність і встановити контрольні процедури, які не врегульовані на державному рівні.

Систематизація рівнів нормативно-правового регулювання обліку та контролю виробничих запасів дозволяє простежити, яким чином загальні законодавчі вимоги трансформуються у конкретні облікові та контрольні процедури на рівні підприємства. Кожен рівень нормативного регулювання по-різному впливає на методичні, організаційні та технологічні аспекти обліку виробничих запасів, формуючи відповідні правила їх визнання, оцінки, документування та контролю. Узагальнення зазначених рівнів наведено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5. – Рівні нормативно-правового регулювання обліку та контролю виробничих запасів

Нормативні джерела	Вплив на організацію обліку та контролю за складовими		
	Методична	Організаційна	Технологічна
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Закріплює принципи повноти, безперервності та документального підтвердження обліку	Визначає обов'язок забезпечення збереження активів і відповідальність керівника за організацію обліку та контролю	Вимагає ведення обліку в системній формі, що забезпечує достовірність даних
НП(С)БО 9 «Запаси»; НП(С)БО 16 «Витрати»	Регламентують визнання, оцінку, класифікацію та порядок списання виробничих запасів	Визначають порядок відображення операцій із запасами в документах та регістрах	Визначають вимоги до аналітичного обліку і відображення операцій у регістрах
МСБО 2 «Запаси»	Встановлюють підходи до оцінки запасів, знецінення та розкриття інформації	Орієнтують на управлінське використання облікової інформації	Потребують налаштування облікових систем для контролю вартості та знецінення запасів
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів; Інструкція з інвентаризації активів та зобов'язань	Деталізують порядок документального оформлення операцій із запасами та методика інвентаризації	Визначають порядок взаємодії матеріально відповідальних осіб і бухгалтерії	Формують вимоги до первинних документів, регістрів і контрольних процедур
Облікова політика; положення про облік і контроль запасів; регламенти документообігу	Конкретизують вибрані методи оцінки та списання запасів	Розмежують відповідальність між службами та посадовими особами	Визначають порядок відображення операцій в обліковій системі та реалізацію внутрішнього контролю.

Джерело: сформовано автором на основі [1; 3; 10; 22-25].

Багаторівнева система нормативно-правового регулювання створює обов'язкові рамки організації обліку та контролю виробничих запасів, водночас залишаючи підприємству певний простір для формування власних управлінських і контрольних механізмів. Поєднання державного регулювання та внутрішніх нормативних документів забезпечує узгодженість облікових процедур із потребами управління та специфікою діяльності промислових підприємств.

Бухгалтерський облік виробничих запасів ґрунтується на сукупності нормативно-правових вимог, які визначають порядок їх визнання, оцінки, класифікації та відображення у фінансовій звітності. Саме ці вимоги формують методичну основу організації обліку запасів і водночас окреслюють межі управлінських рішень у процесі формування облікової політики підприємства.

Ключовою передумовою організації обліку виробничих запасів є їх правильне визнання як активів. Відповідно до нормативних положень, виробничі запаси визнаються активами за умови наявності контролю над ними та очікування отримання майбутніх економічних вигід від їх використання у виробничому процесі [1; 22]. Для промислових підприємств це означає необхідність чіткого документального підтвердження моменту переходу контролю над запасами, що має принципове значення для достовірності облікової інформації.

Наступним елементом нормативного регулювання обліку та контролю виробничих запасів є порядок їх оцінки при надходженні. Національні стандарти бухгалтерського обліку передбачають оцінку запасів за первісною вартістю, до складу якої включаються витрати на їх придбання, доставку, заготівлю та інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням запасів до стану, придатного для використання [1]. Водночас методичні рекомендації уточнюють склад таких витрат і порядок їх віднесення, що має важливе значення для достовірного формування собівартості продукції та здійснення контролю за рівнем матеріальних витрат [23].

Особливої уваги потребує нормативне регулювання оцінки виробничих запасів при вибутті. Нормативні документи дозволяють застосування кількох методів оцінки запасів, зокрема методу ідентифікованої собівартості та методу середньозваженої собівартості, вибір яких належить до компетенції підприємства і підлягає закріпленню в обліковій політиці [1]. Обраний метод оцінки безпосередньо впливає на рівень витрат, фінансові результати діяльності та показники ефективності використання матеріальних ресурсів, що підкреслює його управлінське значення.

Важливим нормативним аспектом обліку виробничих запасів є порядок їх списання у виробництво та відображення у складі витрат. НП(С)БО 16 «Витрати» регламентує включення вартості використаних запасів до виробничої собівартості продукції, а також розмежування виробничих і невиробничих витрат [10]. Це зумовлює необхідність організації детального аналітичного обліку руху запасів за напрямками використання та центрами відповідальності з метою забезпечення ефективного контролю витрат.

Окремим елементом нормативно-правового забезпечення є вимоги щодо відображення інформації про виробничі запаси у фінансовій звітності. Національні та міжнародні стандарти зобов'язують підприємства розкривати інформацію про облікову політику щодо запасів, застосовувані методи їх оцінки, а також суттєві обмеження чи факти знецінення [1; 8]. Це підсилює значення обліку виробничих запасів як джерела інформації не лише для внутрішнього управління, а й для зовнішніх користувачів фінансової звітності.

Систематизація ключових нормативно-правових вимог до бухгалтерського обліку виробничих запасів дозволяє узагальнити методичні та організаційні орієнтири, які мають бути враховані підприємством при формуванні облікової політики та системи внутрішнього контролю. Такі вимоги охоплюють усі основні етапи руху запасів – від моменту їх визнання до відображення у фінансовій звітності – та визначають контрольні точки, що забезпечують достовірність облікової інформації. Узагальнення зазначених нормативних приписів наведено в таблиці 1.6.

Нормативні акти не лише визначають загальні правила оцінки та списання запасів, а й формують методичні орієнтири для побудови аналітичного обліку, організації документообігу та встановлення контрольних точок у межах операційного циклу.

Водночас аналіз показує, що нормативно-правове забезпечення переважно регламентує методичні аспекти обліку виробничих запасів, залишаючи питання організації внутрішнього контролю, розмежування відповідальності та управління ризиками у компетенції підприємства.

Таблиця 1.6. – Нормативне регулювання методики та організації бухгалтерського обліку виробничих запасів

Об'єкт нормативного регулювання	Зміст нормативних актів щодо запасів	Вплив на методику та організацію обліку виробничих запасів
Критерії визнання запасів та момент їх відображення в обліку	Визначаються умови визнання запасів активом і момент включення до обліку, зокрема наявність контролю над активом і документального підтвердження господарської операції; відображення запасів здійснюється на підставі первинних документів [1; 22]	Підприємство повинно регламентувати перелік первинних документів, порядок їх оформлення та момент відображення операцій в обліковій системі
Первісна оцінка запасів та склад витрат, що включаються до первісної вартості	Запаси оцінюються за первісною вартістю; визначається склад витрат, які включаються до такої вартості (придбання, заготівля, доставка, доведення до стану придатності), а також підходи до їх розмежування [1; 23]	Визначає методику формування вартості запасів і впливає на собівартість продукції. Організаційно потребує встановлення порядку накопичення та розподілу транспортно-заготівельних витрат і аналітичних розрізів обліку
Методи оцінки вибуття запасів та послідовність облікової політики	Нормативно визначено доступні методи оцінки запасів при вибутті; обраний метод закріплюється в обліковій політиці та застосовується послідовно [1]	Впливає на методику списання запасів і порівнянність фінансових показників. Організаційно потребує налаштування аналітичного обліку та регламенту зміни методів оцінки
Відображення списання запасів у складі витрат і розмежування витрат	Регламентується порядок включення вартості використаних запасів до витрат відповідно до їх призначення, а також підхід до формування виробничої собівартості продукції [10].	Формує методику калькулювання собівартості: підприємство має визначити аналітичні ознаки списання та порядок документування відпуску у виробництво
Вимоги до розкриття інформації про запаси у фінансовій звітності та оцінка на кінець періоду	Встановлюються вимоги щодо розкриття облікової політики, методів оцінки запасів, відображення залишків і можливого знецінення у фінансовій звітності [1; 8].	Потребує організації процедур закриття періоду: звірки аналітичного обліку зі складськими даними, контролю коректності оцінки залишків і підготовки інформації для розкриття у фінансовій звітності

Джерело: сформовано автором на основі [1; 8; 10; 22; 23].

Це зумовлює необхідність доповнення нормативних вимог внутрішніми регламентами й управлінськими процедурами, спрямованими на забезпечення

збереження запасів, достовірності облікової інформації та ефективності управління матеріальними ресурсами.

Внутрішній контроль виробничих запасів є невід'ємним елементом системи управління промисловим підприємством, оскільки саме у сфері руху та зберігання матеріальних ресурсів зосереджені підвищені ризики втрат, помилок і зловживань. На відміну від бухгалтерського обліку, внутрішній контроль не має жорстко регламентованої нормативної моделі, однак його організація ґрунтується на сукупності законодавчих, нормативних і методичних норм, які визначають обов'язкові вимоги до збереження активів, відповідальності посадових осіб та достовірності облікової інформації.

Законодавчий рівень нормативного регулювання встановлює загальні вимоги щодо забезпечення збереження майна підприємства та відповідальності керівника за організацію бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю. Відповідно до положень законодавства, саме керівник підприємства зобов'язаний створити належні умови для здійснення контролю за активами, у тому числі за виробничими запасами, що формує організаційну основу функціонування системи внутрішнього контролю на рівні управління підприємством [22].

Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [1; 10] опосередковано впливають на організацію внутрішнього контролю виробничих запасів через вимоги до достовірності облікових даних, повноти відображення господарських операцій та правильності оцінки активів. Хоча зазначені стандарти не містять прямих приписів щодо конкретних контрольних процедур, вони визначають об'єкти контролю та інформаційні показники, які мають бути забезпечені системою внутрішнього контролю для формування достовірної фінансової звітності.

Важливу роль у нормативному забезпеченні внутрішнього контролю відіграють підзаконні нормативні акти та методичні рекомендації, зокрема щодо проведення інвентаризації активів і зобов'язань. Вони деталізують порядок перевірки фактичної наявності виробничих запасів, правила оформлення

інвентаризаційних документів і процедури врегулювання виявлених розбіжностей. У цьому контексті інвентаризація виступає ключовим інструментом контролю, який забезпечує узгодженість між фактичним станом запасів і даними бухгалтерського обліку [23; 24].

Суттєвий вплив на формування підходів до внутрішнього контролю виробничих запасів мають сучасні наукові та міжнародні методичні джерела, у яких контроль розглядається як складова системи управління ризиками. У таких підходах наголошується, що ефективний контроль запасів має бути орієнтований не лише на виявлення порушень, а й на їх запобігання шляхом встановлення контрольних точок на ключових стадіях руху матеріальних ресурсів [5; 8; 17]. Зазначена орієнтація відповідає сучасним концепціям внутрішнього контролю та створює передумови для інтеграції контрольних процедур у систему управління виробничими запасами.

З урахуванням нормативних і методичних орієнтирів внутрішній контроль виробничих запасів доцільно розглядати як сукупність організаційних, процедурних та інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення збереження матеріальних ресурсів, достовірності облікових даних і дотримання встановлених правил їх використання. Нормативно-правове забезпечення внутрішнього контролю формує обов'язкові рамки організації контрольних процедур, визначаючи об'єкти контролю, відповідальність посадових осіб та базові інструменти перевірки. Систематизація основних нормативних вимог до організації внутрішнього контролю виробничих запасів наведена в таблиці 1.7.

Нормативно-правове забезпечення внутрішнього контролю виробничих запасів визначає загальні вимоги до організації контрольних процедур, однак не регламентує їх детального змісту та послідовності. Це означає, що ефективність внутрішнього контролю значною мірою залежить від здатності підприємства трансформувати нормативні приписи у внутрішні регламенти, чітко розмежувати відповідальність між структурними підрозділами та впровадити ризик-орієнтовані контрольні механізми на всіх стадіях руху виробничих запасів.

Таблиця 1.7. – Нормативно-правові вимоги до організації внутрішнього контролю виробничих запасів

Об'єкт внутрішнього контролю	Нормативно-методичні орієнтири	Вплив на організацію контрольних процедур
Збереження виробничих запасів	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Визначає відповідальність керівника за створення умов для збереження активів і функціонування системи внутрішнього контролю
Достовірність облікових даних	НП(С)БО 9 «Запаси»; НП(С)БО 16 «Витрати»	Формує вимоги до повноти, своєчасності та правильності відображення операцій із запасами в обліку
Фактична наявність запасів	Інструкція з інвентаризації активів і зобов'язань	Регламентує порядок проведення інвентаризації, оформлення її результатів і врегулювання виявлених розбіжностей
Процедури руху запасів	Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів	Деталізує контроль за операціями надходження, зберігання та використання виробничих запасів
Управління ризиками у сфері запасів	Внутрішні регламенти підприємства, облікова політика	Орієнтує на ідентифікацію ризиків, розмежування відповідальності та запобігання втратам на всіх стадіях руху запасів

Джерело: сформовано автором на основі [1; 10; 22-24].

Таким чином, нормативні та методичні орієнтири створюють необхідне підґрунтя для організації внутрішнього контролю виробничих запасів, проте його реальна результативність визначається якістю внутрішніх управлінських рішень і ступенем інтеграції контрольних процедур у систему управління підприємством.

1.3. Місце організації обліку та контролю в управлінні виробничими запасами

Управління виробничими запасами є ключовим напрямом операційного управління промисловим підприємством, оскільки запаси безпосередньо впливають на безперервність виробничого процесу, рівень витрат і фінансові результати діяльності. Для підприємств із багатостадійним виробництвом і значною номенклатурою матеріальних ресурсів ефективність управління

запасами визначається здатністю узгоджувати виробничі потреби з можливостями постачання та внутрішніми ресурсними обмеженнями [4; 21].

У цьому контексті бухгалтерський облік і внутрішній контроль виробничих запасів виступають інструментами інформаційного та контрольного забезпечення управлінських рішень. Саме через них «формується зворотний зв'язок між управлінськими моделями формування запасів і фактичними результатами їх використання, що зумовлює доцільність розгляду організації обліку і контролю крізь призму управлінських потреб промислового підприємства» [5; 17].

Управління виробничими запасами ґрунтується на системі управлінських запитів, пов'язаних із плануванням потреб у матеріальних ресурсах, вибором моделей формування запасів, контролем їх рівня та оцінкою ефективності використання матеріалів. Зазначені запити трансформуються у «вимоги до організації бухгалтерського обліку й внутрішнього контролю, які мають забезпечувати своєчасну, достовірну та аналітичну інформацію для прийняття управлінських рішень» [4; 21].

Особливості діяльності промислових підприємств, такі як складна організаційна структура, багатостадійний виробничий процес і висока матеріаломісткість продукції, зумовлюють необхідність інтеграції управлінських моделей формування запасів із системою бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. Узагальнення ключових засад управління запасами та відповідних завдань організації обліку і контролю наведено в таблиці 1.8.

У системі управління промисловим підприємством виробничі запаси виступають передусім об'єктом управління, тоді як бухгалтерський облік і внутрішній контроль забезпечують реалізацію управлінських рішень у сфері матеріальних ресурсів. Для підприємств переробної галузі, зокрема виробництва гнучкої упаковки, це зумовлює необхідність підпорядкування організації обліку завданням управління запасами, а не обмеження її функцією формального відображення господарських операцій [26].

Таблиця 1.8. – Основи управління виробничими запасами та завдання організації обліку і контролю

Потреби управління виробничими запасами	Зміст управлінських потреб і управлінських рішень	Завдання організації обліку і контролю
Планування забезпечення запасами	Визначення потреб у матеріальних ресурсах відповідно до виробничих програм, технологічних карт і планових обсягів випуску продукції; узгодження виробничих потреб із можливостями постачання та фінансовими ресурсами	Забезпечення аналітичного обліку запасів за номенклатурою, видами матеріалів і місцями зберігання; формування інформації про фактичні залишки для зіставлення з плановими показниками; контроль відповідності фактичного забезпечення затвердженим планам
Визначення рівня та структури запасів	Вибір моделей формування запасів (мінімальні, оптимальні, страхові) з урахуванням коливань попиту, строків постачання та тривалості виробничих циклів	Організація обліку залишків у розрізі партій, складів і періодів зберігання; контроль дотримання нормативних рівнів запасів; виявлення надлишкових, залежалих і дефіцитних позицій
Управління рухом запасів у виробничому циклі	Координація руху запасів на стадіях надходження, зберігання, підготовки та використання у виробництві з метою забезпечення ритмічності виробничого процесу	Побудова системи документообігу за стадіями руху запасів; забезпечення своєчасного відображення операцій у бухгалтерському обліку; контроль дотримання процедур переміщення та використання запасів
Управління витратами та матеріаломісткістю продукції	Контроль рівня матеріальних витрат, дотримання норм витрачання та зниження матеріаломісткості продукції на основі аналізу відхилень	Організація аналітичного обліку списання запасів за видами продукції, замовленнями та центрами відповідальності; контроль дотримання норм витрачання; аналіз відхилень фактичних витрат
Оцінка ефективності управління запасами та ризиків	Оцінка оборотності запасів, рівня втрат, наявності неліквідних і залежалих матеріалів, а також ризиків порушення безперервності виробництва	Формування обліково-аналітичної інформації для оцінки оборотності та структури запасів; організація контрольних процедур щодо виявлення втрат і зловживань; забезпечення даних для коригування управлінських рішень

Джерело: сформовано автором на основі [2; 4; 5; 17; 21].

У теорії та практиці управління запасами для промислових підприємств найбільш поширеними є підходи, пов'язані з нормуванням запасів, управлінням

матеріальними потоками та контролем матеріаломісткості продукції. Вітчизняні дослідження [2; 27-29] підкреслюють доцільність адаптації зазначених підходів до умов нестабільності постачань, коливань попиту та ресурсних обмежень, що обумовлює особливу роль бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю в системі управління виробничими запасами.

Застосування конкретних управлінських концепцій управління виробничими запасами формує вимоги до організації бухгалтерського обліку, який у цьому контексті виконує функцію трансляції управлінських рішень у методичні правила, організаційні регламенти та технологічні процедури обробки облікової інформації. Саме через систему обліку управлінські підходи до формування, використання та контролю запасів набувають практичної реалізації у діяльності підприємства [2; 4; 5].

У сучасних дослідженнях [4; 17; 21] наголошується, що ефективність управління виробничими запасами значною мірою залежить від узгодженості управлінських концепцій із можливостями аналітичного обліку та внутрішнього контролю. Відсутність такої узгодженості призводить до розриву між управлінськими моделями формування запасів і фактичними результатами їх використання, що знижує результативність управлінських рішень. Узагальнення найбільш поширених управлінських концепцій управління виробничими запасами та їх значення для організації обліку наведено в таблиці 1.9.

Реалізація зазначених управлінських концепцій у практиці промислового підприємства потребує побудови організації бухгалтерського обліку виробничих запасів як цілісного процесу, що «поєднує методичну, організаційну та технологічну складові. Методична складова охоплює вибір методів оцінки запасів, порядок формування їх вартості та аналітичний облік за номенклатурою і стадіями руху. Організаційна складова забезпечує регламентацію документообігу та розмежування відповідальності між структурними підрозділами. Технологічна складова визначає можливості автоматизації обліку, оперативного контролю залишків і аналізу оборотності запасів» [21].

Таблиця 1.9. – Поширені концепції управління виробничими запасами та їх значення для організації бухгалтерського обліку

Управлінська концепція	Застосування в управлінні	Вимоги до організації обліку
Нормування виробничих запасів	Забезпечення безперервності виробничого процесу шляхом встановлення нормативних рівнів запасів з урахуванням технологічних і організаційних особливостей	Аналітичний облік запасів за нормативами; контроль відхилень фактичних залишків від установлених норм; формування інформації для коригування норм
Управління матеріальними потоками	Координація руху матеріальних ресурсів від моменту постачання до використання у виробництві з метою забезпечення ритмічності виробництва	Облік руху запасів за стадіями операційного циклу; контроль своєчасності та повноти відображення операцій у бухгалтерському обліку
Управління через витрати і матеріаломісткість	Оптимізація витрат шляхом зниження матеріаломісткості продукції та контролю ефективності використання ресурсів	Облік списання запасів за центрами відповідальності та видами продукції; аналіз відхилень фактичних витрат від установлених норм
«Бережливе виробництво» (Lean) / «Точно в строк» (JIT)	Мінімізація запасів за умов стабільності постачань і прогнозованості виробничих процесів	Підвищені вимоги до оперативності обліку, своєчасності відображення операцій і контролю залишків у режимі наближеному до реального часу

Джерело: сформовано автором на основі [2; 4; 5; 17; 21].

Взаємозв'язок управлінських концепцій управління запасами з методичною, організаційною та технологічною складовими організації обліку систематизовано в таблиці 1.10.

Зарубіжні lean-підходи та концепція *Just-in-Time* в умовах вітчизняної промисловості можуть застосовуватися лише обмежено та фрагментарно. Нестабільність постачань, логістичні ризики та коливання попиту зумовлюють потребу у формуванні страхових запасів, що, у свою чергу, висуває додаткові вимоги до організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. За таких умов облік і контроль мають бути спрямовані не лише на мінімізацію запасів, а й на забезпечення балансу між економією ресурсів і безперервністю виробничого процесу [2; 4; 5; 17].

Таблиця 1.10. – Взаємозв’язок управлінських концепцій управління запасами зі складовими організації бухгалтерського обліку

Управлінський акцент	Методична складова	Організаційна складова	Технологічна складова
Нормування запасів	Вибір методів оцінки запасів; аналітичний облік за нормативними рівнями	Регламентація відповідальності за дотримання норм запасів; контроль відхилень	Автоматизований контроль залишків і формування аналітичної інформації
Управління матеріальними потоками	Облік руху запасів за стадіями операційного циклу	Узгодження документообігу між підрозділами (склад, виробництво, постачання)	Інтеграція облікових систем з логістичними процесами
Управління витратами та матеріаломісткістю	Облік списання запасів за центрами відповідальності та видами продукції	Контроль дотримання норм витрачання матеріалів	Формування аналітичної звітності для оцінки матеріаломісткості та ефективності

Джерело: сформовано автором на основі [2; 4; 5; 17; 21].

Обмеження застосування lean/ЛІТ-підходів у практиці українських промислових підприємств та їх наслідки для організації обліку і контролю виробничих запасів узагальнено в таблиці 1.11.

Таблиця 1.11. – Обмеження застосування lean/ЛІТ-підходів в українській промисловості та наслідки для організації обліку

Фактор обмеження	Прояв у практиці підприємств	Наслідки для організації обліку і контролю
Нестабільність постачань	Порушення графіків поставок, ризик дефіциту матеріалів	Необхідність обліку та контролю страхових запасів; підвищені вимоги до аналітики залишків
Коливання попиту	Неритмічність виробництва та зміна обсягів споживання матеріалів	Посилення аналітичного обліку оборотності запасів; моніторинг залежаних і надлишкових матеріалів
Інституційні та логістичні ризики	Затримки транспортування, ускладнення логістичних ланцюгів	Потреба в оперативному обліку руху запасів і своєчасному відображенні змін у залишках

Джерело: сформовано автором на основі [2; 4; 5; 17; 21].

В умовах зазначених обмежень внутрішній контроль виробничих запасів у системі управління підприємством виконує функцію зворотного зв’язку між управлінськими рішеннями та фактичними результатами їх реалізації. На

відміну від формально-перевірочного підходу, сучасний внутрішній контроль орієнтований на запобігання ризикам, дотримання нормативних рівнів запасів і підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів. Його організація має бути узгоджена з управлінськими концепціями управління запасами та побудована як інтегрований управлінський механізм [4; 5; 17; 21].

Модель організації внутрішнього контролю виробничих запасів у системі управління промисловим підприємством наведено в таблиці 1.12.

Таблиця 1.12. – Модель організації внутрішнього контролю виробничих запасів у системі управління промисловим підприємством

Управлінський аспект	Об'єкти внутрішнього контролю	Завдання внутрішнього контролю	Контрольні процедури та організаційні заходи
Формування виробничих запасів	Планові потреби в матеріальних ресурсах; структура запасів; мінімальні, максимальні та страхові рівні	Забезпечення відповідності обсягів і структури запасів виробничим програмам; недопущення дефіциту або надлишків	Перевірка обґрунтованості планових потреб; контроль відповідності фактичних залишків нормативам; аналіз причин відхилень
Надходження та зберігання запасів	Операції приймання; якість і комплектність матеріалів; умови зберігання	Забезпечення збереження запасів і достовірності обліку	Контроль первинних документів; розмежування відповідальності; вибіркові перевірки умов зберігання
Рух запасів у виробничому процесі	Внутрішні переміщення; відпуск у виробництво; відповідність технологічним маршрутам	Забезпечення цільового та своєчасного використання запасів	Контроль документального оформлення переміщень; звірка фактичного руху з даними обліку
Використання і списання запасів	Фактичне споживання; норми витрачання; відхилення	Контроль дотримання норм; виявлення перевитрат	Аналіз відхилень за центрами відповідальності; контроль списання
Оцінка ефективності управління запасами	Оборотність; залежалі й неліквідні запаси; рівень втрат	Оцінка результативності управлінських рішень; мінімізація ризиків	Формування аналітичної звітності; моніторинг показників; ініціювання коригувальних рішень
Інвентаризація та підтвердження наявності	Фактична наявність запасів; відповідність обліковим даним	Забезпечення достовірності обліку та відповідальності	Планування інвентаризацій; оформлення результатів; контроль виконання рішень

Джерела: сформовано автором на основі [2-5; 17; 21; 23; 24].

Узагальнюючи, організацію бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю виробничих запасів доцільно розглядати як цілісний управлінський процес, що забезпечує реалізацію управлінських концепцій, інформаційну підтримку управлінських рішень і підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів. Узгодженість методичної, організаційної та технологічної складових обліку і контролю є ключовою умовою результативного управління запасами на промислових підприємствах переробної галузі.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз наукових підходів до визначення економічної сутності виробничих запасів засвідчив відсутність єдиного трактування даної категорії, що зумовлено різною цільовою спрямованістю досліджень. Бухгалтерський, ресурсний, витратний і процесний підходи відображають окремі аспекти ролі запасів у діяльності підприємства, однак найбільш адекватним сучасним умовам є управлінсько-контрольний підхід, який розглядає виробничі запаси як інтегрований об'єкт управління, бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю.

2. Обґрунтовано, що ефективна організація обліку та контролю виробничих запасів неможлива без їх систематизації з урахуванням управлінських потреб і руху в межах операційного циклу підприємства. Запропоновані у розділі підходи до класифікації виробничих запасів дозволяють ідентифікувати ключові контрольні точки, диференціювати рівень управлінської уваги та забезпечити формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень.

3. Дослідження нормативно-правового забезпечення обліку та контролю виробничих запасів показало його багаторівневий характер, що охоплює законодавчі норми, стандарти бухгалтерського обліку, підзаконні акти та внутрішні нормативні документи підприємства. При цьому державне регулювання зосереджене переважно на методичних аспектах обліку запасів,

тоді як питання організації внутрішнього контролю, управління ризиками та адаптації облікових процедур до специфіки діяльності підприємства вирішуються на внутрішньому рівні.

4. Встановлено, що внутрішній контроль виробничих запасів відіграє ключову роль у забезпеченні збереження матеріальних ресурсів, достовірності облікових даних і запобіганні втратам та зловживанням. За сучасних умов внутрішній контроль доцільно розглядати не як формально-перевірочну функцію, а як елемент системи управління ризиками, орієнтований на попередження відхилень і підтримку управлінських рішень на всіх стадіях руху запасів.

5. Обґрунтовано, що місце організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю в управлінні виробничими запасами визначається їх здатністю забезпечувати управління своєчасною, достовірною та аналітичною інформацією. Управлінські концепції нормування запасів, управління матеріальними потоками, контролю матеріаломісткості продукції та оцінки ефективності використання ресурсів формують конкретні вимоги до методичної, організаційної та технологічної складових обліку і контролю.

6. Доведено, що в умовах нестабільності постачань, коливань попиту та підвищених логістичних ризиків для промислових підприємств переробної галузі застосування концепцій мінімізації запасів можливе лише обмежено. Це зумовлює необхідність формування страхових запасів і посилює роль бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю у забезпеченні балансу між економією матеріальних ресурсів і безперервністю виробничого процесу.

7. Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що організація обліку та контролю виробничих запасів має розглядатися як цілісний управлінський процес, спрямований на інформаційне забезпечення управлінських рішень, зниження ризиків і підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів промислового підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Статистична оцінка діяльності промислових підприємств

Промислове виробництво тари з пластмас є важливою складовою переробної промисловості України, оскільки забезпечує матеріальну основу для функціонування широкого кола галузей – харчової, хімічної, фармацевтичної, логістичної та торгівельної. Оцінка статистичних показників діяльності суб'єктів господарювання, зайнятих виробництвом пластмасової тари, дозволяє визначити загальні тенденції розвитку галузі та обґрунтувати актуальність удосконалення організації обліку і контролю виробничих запасів.

Дані таблиці 2.1 свідчать, що упродовж досліджуваного періоду кількість суб'єктів господарювання, зайнятих виробництвом тари з пластмас в Україні, загалом зростала, хоча динаміка не була рівномірною.

2.1. – Динаміка кількості діючих суб'єктів господарювання зайнятих виробництвом тари з пластмас в Україні та у Волинській області за 2014-2023 рр.

Рік	Кількість суб'єктів господарювання, од.	Кількість суб'єктів господарювання у Волинській обл., од.	Частка суб'єктів господарювання у Волинській обл. у загальній кількості СПД відповідного виду діяльності в Україні, %
2014	473	18	4
2015	475	19	4
2016	504	20	4
2017	539	20	4
2018	564	16	3
2019	562	14	2
2020	592	14	2
2021	583	16	3
2022	513	13	3
2023	590	11	2

Джерело: складено на основі [30]

У окремі роки спостерігалось скорочення кількості підприємств, що пов'язано з кризовими явищами в економіці та зниженням інвестиційної активності. Водночас подальше відновлення показників підтверджує збереження попиту на продукцію галузі та її адаптацію до змін ринкового середовища.

На загальнодержавному рівні у 2014–2023 рр. кількість суб'єктів господарювання зросла з 473 до 590 од., тобто на 117 од. або на 24,7%. Зростання у 2014–2018 рр. було послідовним (з 473 до 564 од.), після чого спостерігались коливання: у 2019 р. – незначне зменшення на 2 од. (з 564 до 562), у 2020 р. – спостерігаємо підвищення до 592 од. Найсуттєвіше скорочення припадає на 2022 рік: показник зменшився з 583 до 513 од., тобто на 70 од. або на 12,0%. У 2023 р. відбулося відновлення: з 513 до 590 од. (+77 од., або +15,0%). Зазначена хвилеподібність підтверджує чутливість галузі до зовнішніх шоків, однак підсумкова динаміка за період є позитивною, що відображено на рисунку 2.1.

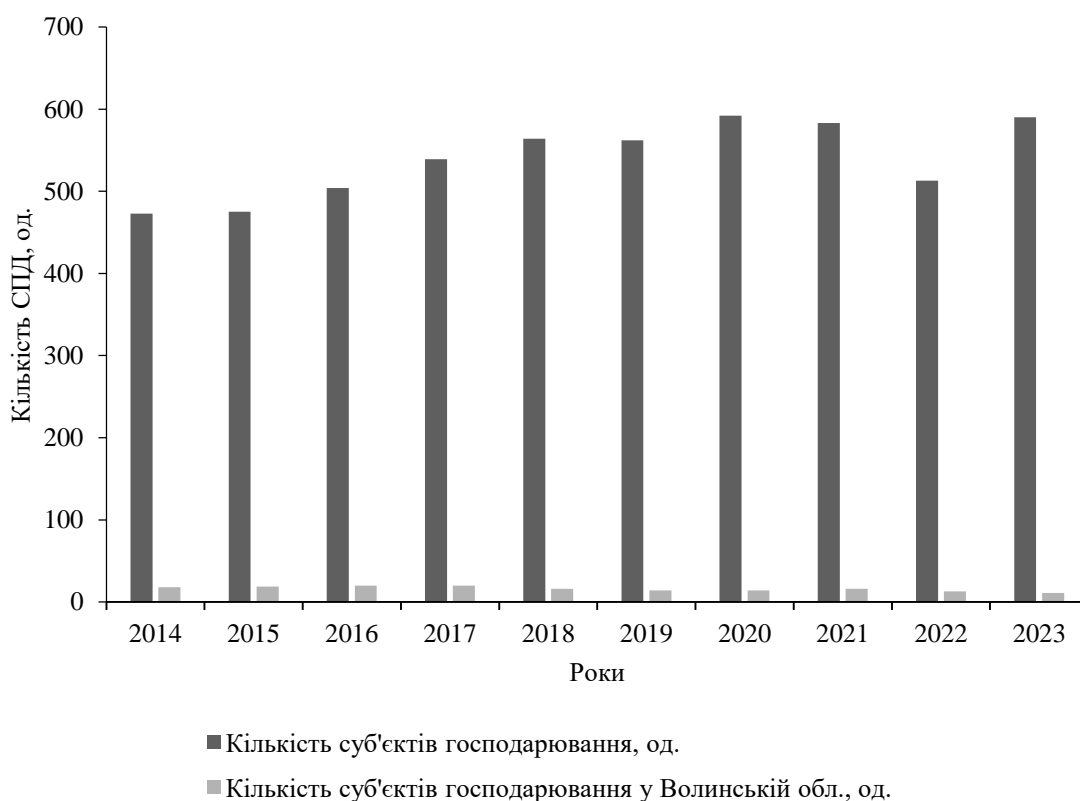

Рисунок 2.1 Динаміка кількості діючих суб'єктів господарювання зайнятих виробництво тари з пластмас в Україні та у Волинській області за 2014-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [30].

У Волинській області динаміка є протилежною: у 2014–2023 рр. кількість суб'єктів зменшилась з 18 до 11 од., тобто на 7 од. або на 38,9%. У 2014–2017 рр. показник зріс до 20 од. і утримувався на цьому рівні, однак у 2018 р. зафіксовано різке скорочення з 20 до 16 од. або на 20,0%. Подальше зниження продовжилось у 2019 р. до 14 од., у 2020 р. рівень зберігся 14 од., у 2021 р. відбулося короткострокове відновлення до 16 од. У 2022 р. показник знизився до 13 од., а у 2023 р. – до 11 од.

Зміна співвідношення регіонального та загальнодержавного рівня відображається через частку Волинської області у загальній кількості суб'єктів відповідного виду діяльності. У 2014–2017 рр. частка становила 4%, у 2018 р. знизилась до 3%, у 2019–2020 рр. – до 2%, у 2021–2022 рр. тимчасово підвищилась до 3%, а у 2023 р. знову зменшилась до 2%. Отже, за весь період частка Волині скоротилась з 4% до 2%, що свідчить про зниження ролі регіону у структурі виробництва тари з пластмас на національному рівні.

Таблиця 2.2 та рисунок 2.2 відображають динаміку сукупних витрат на виробництво та матеріальних витрат у виробництві тари з пластмас в Україні, а також частку матеріальних витрат у загальній сумі витрат.

Таблиця 2.2. – Динаміка матеріальних витрат на виробництво готової продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання зайятих виробництвом тари з пластмас в Україні за 2010-2024 рр.

Рік	Всього витрат на виробництво продукції (товарів, послуг), тис. грн.	Матеріальні витрати, тис. грн.	Частка матеріальних витрат у загальній сумі витрат на виробництво готової продукції (товарів, послуг), %
1	2	3	4
2012	1104606,1	956835,2	87
2013	1140395	976270,2	86
2014	1262587,9	1055911,9	84
2015	1729812,9	1500097,5	87
2016	1883296,4	1650824,4	88
2017	2392325,5	2062578,5	86
2018	2941448,8	2553385,8	87
2019	2699047,5	2314888	86
2020	3019334,4	2509285,7	83
2021	4011231,7	3415102,7	85

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4
2022	3795224,3	3211853,1	85
2023	4718318,1	4013396,2	85
2024	5428027,8	4730472,6	87

Джерело: складено на основі [31].

Дані демонструють дві ключові закономірності: істотне зростання витрат у грошовому вимірі і стабільно високу матеріаломісткість цього виду діяльності.

У 2014–2023 рр. загальні витрати на виробництво зросли з 1 262 587,9 тис. грн до 4 718 318,1 тис. грн, тобто на 3 455 730,2 тис. грн (майже у 3,7 раза). Матеріальні витрати за цей же період збільшилися з 1 055 911,9 тис. грн до 4 013 396,2 тис. грн, тобто на 2 957 484,3 тис. грн (майже у 3,8 раза).

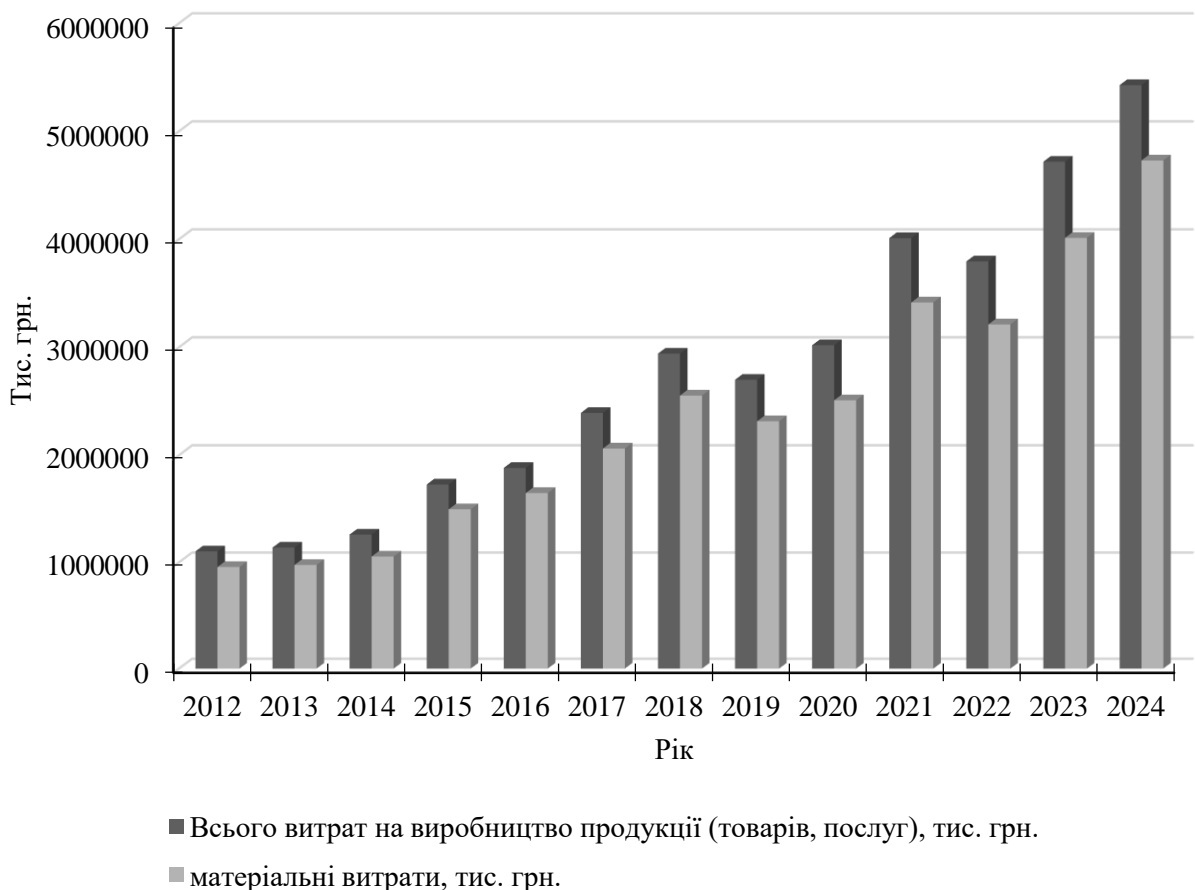

Рисунок 2.2 Динаміка матеріальних витрат на виробництво готової продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання зайнятих виробництвом тари з пластмас в Україні за 2010-2024 рр.

Джерело: складено на основі [31].

Найбільш помітні зміни припадають на окремі роки:

– 2015 р. – різке зростання витрат порівняно з 2014 р. (видиме в таблиці та на графіку). Практично це може пояснюватися одночасним впливом інфляційних процесів, курсових змін та подорожчання імпортозалежної сировини (полімерів, фарб, клеїв).

– 2019 р. – зниження сукупних і матеріальних витрат порівняно з 2018 р., що зазвичай відображає корекцію обсягів виробництва або зміну цін на сировину (зокрема полімерну основу).

– 2021 р. – суттєвий стрибок сукупних витрат до 4 011 231,7 тис. грн і матеріальних витрат до 3 415 102,7 тис. грн. Така динаміка може бути пов'язана з подорожчанням сировини та енергоносіїв, що безпосередньо впливає на витрати матеріаломісткого виробництва.

– 2022 р. – зменшення витрат (сукупні 3 795 224,3 тис. грн, матеріальні 3 211 853,1 тис. грн) порівняно з 2021 р. Найбільш логічне пояснення – скорочення обсягів діяльності або порушення постачання й збуту в умовах воєнних ризиків.

– 2023 р. – відновлення зростання (сукупні 4 718 318,1 тис. грн, матеріальні 4 013 396,2 тис. грн), що свідчить про адаптацію виробництв до нових умов діяльності та часткове відновлення ділової активності.

Частка матеріальних витрат у загальній сумі витрат протягом 2012–2024 рр. коливається в межах 83-88%. Для аналізованого періоду показово, що у 2014 р. частка становила 84%, у 2016 р. – досягла 88% (максимум у таблиці), у 2020 р. – знизилась до 83% (мінімум), у 2021–2023 рр. утримувалась на рівні 85%.

Зниження частки у 2020 р. (до 83%) пояснюється тим, що поряд із матеріальними витратами зросла роль нематеріальних складових (енерговитрати, логістика, оплата праці, обслуговування обладнання), або ж відбулися цінові зміни, коли матеріальна складова зростала повільніше за інші елементи витрат. Натомість повернення частки до 85–87% у наступні роки свідчить, що виробництво тари з пластмас залишається стабільно матеріаломістким.

Дані підтверджують, що матеріальні витрати є визначальним фактором собівартості у виробництві тари з пластмас: навіть за коливань загальних витрат їх частка залишається дуже високою (переважно 84–88%). Це доводить, що організація обліку, нормування та контроль виробничих запасів мають ключове значення для управління витратами та стабільності фінансових результатів промислових підприємств.

Таблиця 2.3 показує динаміку зайнятості у виробництві продукції з пластмас та гуми загалом і окремо у виробництві тари з пластмас, а також частку зайнятих у тарі в загальному показнику.

Таблиця 2.3. – Динаміка кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання зайнятих виробництвом тари з пластмас в Україні за 2010-2024 роки

Роки	Усього зайнятих осіб у виробництві готової продукції з пластмаси та гуми, осіб	Зайнятих у виробництві тари з пластмаси, осіб	У % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності
2010	65753	10442	16
2011	62245	10437	17
2012	65063	12413	19
2013	63307	11451	18
2014	54896	9656	18
2015	49822	10086	20
2016	50663	10885	21
2017	56026	11485	20
2018	58431	12466	21
2019	57424	13133	23
2020	56699	14084	25
2021	57192	13285	23
2022	48120	11275	23
2023	44509	11095	25
2024	43515	11227	26

Джерело: сформовано на основі [32].

Зайнятість у виробництві тари з пластмас зростала у 2014–2020 рр.: з 9656 осіб (2014 р.) до 14084 осіб (2020 р.). Це означає помітне розширення виробництва, попиту на гнучку тару.

Далі спостерігається спад зайнятості: з 13285 осіб у 2021р. до 11095 у 2023 р. Це логічно пов'язуємо зі скороченням економічної активності та перебоями у виробництві, логістиці в умовах воєнних ризиків.

У 2024 р. – невелике відновлення до 11227 осіб, що може свідчити про часткову адаптацію ринку праці та виробничих процесів.

Частка зайнятих у виробництві тари з пластмас у загальній зайнятості сектору зросла з 16% у 2010 р. до 26% у 2024 р. Тобто навіть при загальних коливаннях у галузі, сегмент виробництва гнучкої упаковки демонструє поступове посилення його ролі. Це обумовлено стійким попитом на пакування (харчова промисловість, побутова хімія, логістика), а також зміщення акцентів виробництва у більш «прикладні» споживчі продукти.

Таблиця 2.4 відображає динаміку обсягу реалізованої продукції в секторі пластмаси, гуми загалом та окремо пластмасової тари, а також частку тари у загальному обсязі виробництва продукції з пластмаси та гуми.

Таблиця 2.4. – Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) зайнятих виробництвом тари з пластмас в Україні за 2010-2024 роки

Роки	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання зайнятих виробництвом продукції з пластмас та гуми, тис. грн.	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання зайнятих пластмасової тари, тис. грн.	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності
2010	19954370,7	3955215,2	20
2011	21104173,2	4500910,6	21
2012	22869638,7	5521784,5	24
2013	24733476,4	6704888,6	27
2014	28769238,2	8161358,7	28
2015	39171860,0	11732058,9	30
2016	49943549,5	14256246,4	29
2017	57966427,4	16008219,6	28
2018	65360354,5	19441234,1	30
2019	63471506,6	19928671,8	31
2020	68507995,7	21551467,7	31
2021	91643086,3	24148543,0	26
2022	77709898,4	20637978,5	27
2023	94426477,1	23893906,9	25
2024	103808004,7	28801697,4	28

Джерело: сформовано на основі [33].

Вартісний обсяг реалізації тари зростав майже весь період: з 3 955 215,2 тис. грн. у 2010 р. до 28 801 697,4 тис. грн. у 2024 р. – тобто сегмент істотно розширився у грошовому вимірі (під впливом зростання як обсягів виробництва, так і цін та інфляційних чинників).

Найпомітніші зміни відбулися:

- у 2021 р. частка тари знижується до 26% – це означає, що в цей рік змінилася структура реалізації готової продукції;
- у 2022 р. просідання абсолютних обсягів в цілому за видом діяльності свідчить про порушення ланцюгів постачання-збуту та скорочення виробництва в умовах війни;
- в 2023 р. обсяги реалізації відновлюються, але частка тари знижується до 25%, що пояснюється зміною структури попиту, переформатування ринку та ціновими диспропорціями між видами продукції;
- у 2024 р. частка тари знову становить 28%, що свідчить про відновлення позицій сегмента у структурі реалізації.

Отже, виробництво гнучкої упаковки з пластмаси має стабільно вагому частку у реалізації сектору (переважно 25–31%). За такої ролі матеріальні витрати і запаси стають основою управління. Будь-які втрати, перевитрати чи простої через запаси прямо відбиваються на собівартості та можливостях виконання замовлень.

2.2. Особливості організації обліку в управлінні виробничими запасами промислових підприємств

Організація обліку виробничих запасів на промислових підприємствах визначається не лише нормативними вимогами, а й особливостями управлінської структури, виробничого процесу та рівнем автоматизації облікових процедур. У цьому контексті облік запасів виступає інструментом забезпечення

управлінських рішень щодо формування, використання та контролю матеріальних ресурсів.

Подальший аналіз здійснено на прикладі ТОВ «Татрафан» і спрямовано на оцінку організаційної структури, облікової політики, робочого плану рахунків, документообігу та інформаційно-технічного забезпечення обліку виробничих запасів.

Інформацію про участь структурних підрозділів ТОВ «Татрафан» у процесах обліку та управління виробничими запасами узагальнено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5. – Організаційна структура ТОВ «Татрафан» у контексті обліку та управління виробничими запасами

Структурний підрозділ	Основні функції	Участь в операціях із виробничими запасами	Інформаційна взаємодія з бухгалтерією
Керівництво підприємства	Загальне управління, затвердження облікової політики, прийняття управлінських рішень	Опосередкована: визначення принципів управління запасами та рівня відповідальності	Отримує узагальнену облікову та аналітичну інформацію про запаси
Бухгалтерська служба	Ведення бухгалтерського обліку, формування звітності, методичне забезпечення обліку	Відображення операцій надходження, руху та списання запасів	Центр накопичення та обробки інформації про запаси
Виробничі підрозділи	Використання матеріалів у виробничому процесі, виконання виробничих програм	Безпосереднє споживання виробничих запасів	Передають інформацію про потреби та фактичне використання матеріалів
Складське господарство	Приймання, зберігання та відпуск матеріалів	Фізичний рух і збереження виробничих запасів	Передає дані про залишки та рух запасів
Служба постачання	Закупівля матеріалів, взаємодія з постачальниками	Формування запасів на стадії надходження	Надає первинні документи щодо придбання
Матеріально відповідальні особи	Забезпечення збереження запасів	Прямий контроль за зберіганням і використанням	Надають первинну інформацію для обліку

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Управління виробничими запасами на підприємстві має багаторівневий характер і охоплює управлінські, виробничі, складські та облікові підрозділи. Така структура створює передумови для комплексного контролю руху запасів,

однак водночас підвищує ризики інформаційних розривів між підрозділами, зокрема на етапах документування та відображення операцій у бухгалтерському обліку. Найбільш уразливими є стики між складським обліком, виробничим споживанням і бухгалтерською обробкою інформації, що зумовлює потребу в посиленні координації та внутрішнього контролю.

Положення облікової політики ТОВ «Татрафан», що регламентують організацію обліку виробничих запасів, проаналізовано та систематизовано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6. – Аналіз положень облікової політики ТОВ «Татрафан» щодо організації обліку виробничих запасів

Елемент облікової політики	Фактичний зміст	Місце в управлінні виробничими запасами	Виявлені обмеження та проблемні
Визнання виробничих запасів	Запаси визнаються активами за умови переходу контролю та наявності первинних документів	Забезпечує формальну відповідність обліку вимогам стандартів	Не визначено управлінські критерії моменту включення запасів до аналізу потреб
Первісна оцінка запасів	Первісна вартість формується з урахуванням витрат на придбання та доведення до стану використання	Дозволяє коректно формувати собівартість продукції	Відсутня деталізація обліку транспортно-заготівельних витрат для управлінського аналізу
Методи оцінки запасів при вибутті	Застосовується єдиний метод оцінки при списанні запасів у виробництво	Забезпечує послідовність обліку та зіставність показників	Не передбачено можливості диференціації методів для різних груп матеріалів
Організація аналітичного обліку	Аналітичний облік ведеться за видами запасів і місцями зберігання	Створює основу для контролю наявності та руху запасів	Аналітика обмежена для оцінки оборотності та структури запасів
Облік списання запасів у виробництво	Списання здійснюється на підставі первинних документів і норм витрачання	Дозволяє контролювати дотримання встановлених норм	Норми витрачання не інтегровані з аналітичним обліком відхилень
Інвентаризація виробничих запасів	Інвентаризація проводиться відповідно до встановлених вимог і графіків	Забезпечує підтвердження фактичної наявності запасів	Інвентаризація має переважно контрольний, а не аналітичний характер
Відповідальність за збереження запасів	Закріплена за матеріально відповідальними особами	Формує персональну відповідальність за запаси	Відсутній зв'язок відповідальності з показниками ефективності використання запасів

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

У ній узагальнено методичні підходи до обліку запасів і оцінено їх придатність для управління матеріальними ресурсами.

В цілому облікова політика ТОВ «Татрафан» забезпечує відповідність обліку нормативним вимогам та формування фінансової звітності. Водночас її управлінський потенціал використовується обмежено, оскільки в ній недостатньо деталізовано аналітичні аспекти обліку запасів, зокрема у частині роботи із визначенням потреби у запасах, поведінки із пакувальними матеріалами, контролю відхилень від норм витрачання та використання інформації для управлінських рішень. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення організації аналітичного обліку та інформаційної підтримки управління виробничими запасами.

Практична реалізація обліку виробничих запасів на підприємстві здійснюється через робочий план рахунків. Його характеристика представлена в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7. – Характеристика робочого плану рахунків обліку виробничих запасів ТОВ «Татрафан»

Рахунок бухгалтерського обліку	Аналітичні розрізи, що застосовуються	Управлінська доцільність використання
20 «Виробничі запаси»	Облік за видами матеріалів і місцями зберігання	Забезпечує контроль залишків і руху матеріалів
22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети»	Облік за місцями експлуатації та відповідальними особами	Дозволяє контролювати використання МШП
23 «Виробництво»	Аналітика за видами продукції та підрозділами	Формує інформацію про собівартість продукції
91 «Загальновиробничі витрати»	Аналітика за статтями витрат	Дозволяє розподіляти витрати між видами продукції
26 «Готова продукція»	Аналітика за видами продукції	Забезпечує контроль випуску

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Аналіз робочого плану рахунків ТОВ «Татрафан» свідчить, що система рахунків забезпечує відображення основних операцій із виробничими запасами та формування фінансових показників діяльності підприємства. Водночас аналітичні можливості рахунків обмежені для управлінського аналізу запасів, зокрема щодо оцінки їх оборотності, ефективності використання та ідентифікації втрат у виробничому процесі. Це створює передумови для вдосконалення

аналітичних розрізів рахунків і підвищення управлінської цінності облікової інформації.

Варто відзначити, що облік виробничих запасів здійснюється на основі довідника номенклатури матеріалів, сформованого в обліковій системі, який використовується як бухгалтерією, так і складськими підрозділами. Аналіз цього довідника свідчить про наявність значної кількості однотипних позицій, що відрізняються між собою лише формулюванням назви, постачальником або умовним скороченням. У результаті один і той самий матеріал може обліковуватися за різними номенклатурними позиціями, що ускладнює аналіз залишків, руху та фактичного споживання запасів.

Документообіг операцій із виробничими запасами на підприємстві організовано за етапами руху матеріальних ресурсів: надходження, приймання на склад, внутрішнє переміщення, відпуск у виробництво, списання та інвентаризаційне підтвердження наявності. Існуючий перелік первинних документів створює основу для достовірного бухгалтерського відображення операцій, однак ефективність управління запасами визначається не лише наявністю документів, а й оперативністю, узгодженістю та контрольними можливостями документопотоків. Аналіз документообігу операцій із запасами на ТОВ «Татрафан» представлено в таблиці 2.8.

Уваги потребує зона відпуску запасів у виробництво та їх списання. Саме на цьому етапі виникають найбільш значущі ризики: відхилення від норм витрачання, заміна матеріалів, списання понад встановлені ліміти, а також формування документів постфактум. Для підприємств переробної промисловості це має додаткову вагу, оскільки матеріальні витрати визначають собівартість продукції, а будь-які відхилення від норм без належного аналітичного обґрунтування знижують контрольованість витрат і ускладнюють калькулювання.

Інвентаризаційні документи, наведені в таблиці, підтверджують наявність періодичного контрольного механізму зіставлення фактичних залишків із даними обліку.

Таблиця 2.8. – Організація документообігу операцій із виробничими запасами
на ТОВ «Татрафан»

Вид первинного документа	Господарська операція	Відповідальний підрозділ	Облікове призначення документа	Виявлені проблемні аспекти та ризику
Видаткова накладна постачальника	Надходження виробничих запасів	Служба постачання, склад	Підтвердження факту придбання та оприбуткування матеріалів	Ризик затримки передачі документів до бухгалтерії
Прибутковий ордер (складський)	Приймання матеріалів на склад	Складське господарство	Фіксація фактичного надходження запасів	Можливі розбіжності між даними постачальника і складу
Вимога-накладна	Відпуск запасів у виробництво	Виробничі підрозділи	Підстава для списання матеріалів у виробництво	Формальний характер контролю дотримання норм витрачання
Акт списання матеріалів	Списання запасів понад норми або зіпсованих матеріалів	Комісія, бухгалтерія	Обґрунтування коригування облікових даних	Ризик суб'єктивності при визначенні причин списання
Лімітно-забірна картка	Регулювання відпуску матеріалів	Склад, виробництво	Контроль використання матеріалів у межах норм	Обмежене застосування як інструменту контролю
Інвентаризаційний опис	Перевірка фактичної наявності запасів	Інвентаризаційна комісія	Зіставлення фактичних і облікових даних	Інвентаризація має переважно періодичний характер
Акт інвентаризації	Виявлення надлишків і нестач	Бухгалтерія, комісія	Коригування облікових даних	Формальний характер контролю (після настання факту)

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Водночас інвентаризація, як правило, є інструментом виявлення відхилень, а не їх попередження, тому її результативність для управління запасами залежить від подальших управлінських дій: аналіз причин нестач і надлишків, коригування норм, зміна процедур приймання/відпуску, уточнення відповідальності.

Технічна сторона організації обліку на підприємстві (таблиці 2.9) ґрунтується на використанні декількох програмних продуктів, серед яких ключову роль у відображенні господарських операцій (у тому числі щодо виробничих запасів) виконує ERP-система SAP. Такий підхід потенційно забезпечує високий рівень інтеграції даних складу, виробництва та бухгалтерського обліку, а також створює умови для формування управлінської звітності щодо залишків, руху та оборотності запасів.

Таблиця 2.9. – Інформаційно-технічне забезпечення організації обліку та управління виробничими запасами на ТОВ «Татрафан»

Програмне забезпечення призначення	Роль у обліку виробничих запасів	Управлінська цінність	Обмеження та проблемні аспекти
SAP Комплексна ERP-система управління ресурсами підприємства	Основна система обліку руху виробничих запасів, складських операцій та виробничих процесів	Забезпечує централізований облік, інтеграцію даних складу, виробництва і бухгалтерії	Висока складність налаштування аналітики під управлінські потреби, залежність від якості первинних даних
BAS Автоматизація окремих облікових ділянок	Використовується переважно для обліку заробітної плати, не інтегрована повністю з обліком запасів	Забезпечує коректність розрахунків витрат на оплату праці	Фрагментарність використання знижує цілісність управлінської інформації
М.Е.Дос Електронний документообіг і подання звітності	Не бере участі безпосередньо в обліку запасів	Забезпечує своєчасний обмін податковими та звітними документами	Відсутність впливу на оперативний контроль запасів
Електронні таблиці (Excel) Допоміжна аналітика	Використовуються для додаткових розрахунків і зведень щодо запасів	Гнучкість при формуванні управлінських звітів	Ризик дублювання інформації та помилок ручного введення

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Водночас часткове застосування BAS (переважно в частині розрахунків заробітної плати) та використання М.Е.Дос для електронного документообігу і звітності формують мультисистемне середовище, де важливим фактором стає узгодженість довідників, єдність первинних даних і регламент інтеграції. За відсутності належної інтеграції між системами виникають ризики дублювання

інформації, ручного перенесення даних і, відповідно, зростання ймовірності помилок.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна зробити висновок, що на ТОВ «Татрафан» сформовано базову систему організації обліку виробничих запасів, яка забезпечує виконання облікових і звітних функцій. Разом із тим облік запасів використовується переважно як інструмент фінансового обліку, а його управлінський потенціал реалізований не повною мірою.

2.3. Практика організації контролю виробничих запасів на промислових підприємствах

Контроль виробничих запасів є важливою складовою системи управління промисловим підприємством, оскільки саме в процесі руху матеріальних ресурсів виникають суттєві ризики втрат, перевитрат та спотворення облікової інформації. На відміну від бухгалтерського обліку, який орієнтований на фіксацію господарських операцій, система контролю має забезпечувати своєчасне виявлення відхилень і створювати інформаційну основу для прийняття управлінських рішень.

Практика організації контролю виробничих запасів на ТОВ «Татрафан» сформована з урахуванням специфіки промислового виробництва, значної матеріаломісткості продукції та використання автоматизованих інформаційних систем. Контрольні функції охоплюють усі стадії операційного циклу запасів і реалізуються на різних рівнях управління підприємством.

Інформацію про рівні та суб'єкти контролю виробничих запасів узагальнено в таблиці 2.10. Як свідчать наведені дані, на підприємстві сформовано багаторівневу систему контролю, яка поєднує стратегічні, тактичні та операційні контрольні функції. Стратегічний рівень забезпечує визначення загальних підходів до управління запасами та контролю ризиків, тактичний – здійснює

аналіз дотримання норм і правильності облікових процедур, а операційний рівень зосереджений на безпосередньому контролі руху матеріальних ресурсів і первинному документуванні операцій.

Таблиця 2.10. – Рівні та суб'єкти контролю виробничих запасів на ТОВ «Татрафан»

Рівень контролю	Зміст контрольних функцій	Відповідальні особи
Стратегічний	Затвердження політики управління запасами, контроль ризиків, визначення регламентів	Директор, фінансове керівництво
Тактичний	Контроль дотримання норм запасів, аналіз відхилень, контроль облікових процедур	Головний бухгалтер, керівники підрозділів
Операційний	Приймання, зберігання, відпуск, первинне документування	Матеріально-відповідальні особи, склад

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Така структура створює передумови для комплексного контролю, однак потребує чіткої координації між підрозділами для уникнення інформаційних розривів.

Ключовим елементом системи контролю виробничих запасів є визначення контрольних точок на кожному етапі їх руху. Контрольні точки та відповідна інформаційна база контролю на ТОВ «Татрафан» систематизовані в таблиці 2.11.

Як показує аналіз, контроль охоплює етапи планування потреби, закупівлі, надходження на склад, зберігання, відпуску у виробництво, списання та інвентаризації. Використання поєднання первинних документів і звітів системи SAP забезпечує інформаційну основу для перевірки обґрунтованості операцій та своєчасного виявлення відхилень.

Водночас аналіз контрольних точок свідчить, що значна частина контрольних процедур має реактивний характер і орієнтована на виявлення порушень уже після здійснення операцій. Найбільш ризикованими з позицій управління є етапи планування потреби та відпуску матеріалів у виробництво, де відсутність достатньо розвинених превентивних контрольних механізмів може призводити до формування надлишкових запасів або перевитрат матеріальних ресурсів.

Таблиця 2.11. – Контрольні точки руху виробничих запасів та інформаційна база контролю на ТОВ «Татрафан»

Етап руху виробничих запасів	Контрольна точка	Контрольна дія	Інформаційна база (документи / звіти SAP)	Тип контрольного ризику
Планування потреби	Формування заявки на матеріали	Перевірка відповідності виробничому плану	Виробничий план; заявки на закупівлю матеріалів (SAP: планові замовлення, заявки на закупівлю)	Надлишкові або дефіцитні запаси
Закупівля	Погодження закупівлі	Контроль обґрунтованості обсягів і цін	Договори з постачальниками; замовлення на закупівлю (SAP: замовлення постачальнику, історія замовлення)	Завищення обсягів закупівель
Надходження на склад	Приймання матеріалів	Зіставлення кількості та якості	Видаткові накладні постачальників; документи оприбуткування матеріалів (SAP: надходження товарів)	Помилки оприбуткування, нестачі
Зберігання	Поточні складські залишки	Контроль відповідності фактичних і облікових даних	Звіти про залишки матеріалів на складах (SAP: огляд залишків матеріалів)	Приховані нестачі, залежалі запаси
Відпуск у виробництво	Списання матеріалів	Перевірка дотримання норм витрачання	Вимоги-накладні; документи списання у виробництво (SAP: відпуск матеріалів у виробництво)	Перевитрати матеріалів
Списання понад норми	Обґрунтування відхилень	Аналіз причин перевитрат	Акти списання матеріалів; звіти про відхилення витрат (SAP: звіти про відхилення)	Необґрунтовані списання
Інвентаризація	Фактична наявність запасів	Зіставлення фактичних і облікових залишків	Інвентаризаційні описи; документи інвентаризації запасів (SAP: інвентаризація матеріалів)	Системні розбіжності, нестачі

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Узагальнюючу оцінку ефективності чинної системи контролю виробничих запасів на ТОВ «Татрафан» наведено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12. – Оцінка ефективності чинної системи контролю виробничих запасів ТОВ «Татрафан»

Критерій оцінки	Фактичний стан	Вплив на управління
Превентивність контролю	Низька	Рішення приймаються із запізненням
Аналітична глибина	Обмежена	Відсутній контроль ефективності
Інтеграція з управлінням	Часткова	Контроль відокремлений від планування
Оперативність інформації	Середня	Не всі ризики виявляються вчасно
Орієнтація на результат	Формальна	Контроль = фіксація, а не управління

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Результати оцінки свідчать, що система контролю загалом забезпечує збереження активів і правильність відображення операцій у бухгалтерському обліку, проте її аналітична глибина та інтеграція з процесами управління залишаються обмеженими. Контроль використовується переважно як інструмент фіксації та перевірки, а не як активний механізм управління ефективністю використання запасів.

Результати контрольних процедур щодо виробничих запасів мають безпосередній вплив на систему управління підприємством і можуть використовуватися як інформаційна основа для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Взаємозв'язок результатів контролю виробничих запасів через інформаційне забезпечення із управлінськими рішеннями на ТОВ «Татрафан» представлено в таблиці 2.13. Контроль у цьому випадку виходить за межі суто облікової функції та трансформується в інструмент управління матеріальними ресурсами.

Зокрема, інформація про відхилення фактичних залишків від нормативних рівнів дозволяє своєчасно коригувати політику закупівель і постачання, запобігаючи утворенню надлишкових або дефіцитних запасів. Для промислового підприємства це має особливе значення, оскільки надмірні запаси призводять до заморожування оборотного капіталу, а дефіцит – до порушення ритмічності виробництва.

Результати контролю використання матеріалів у виробництві формують інформаційну базу для оцінки дотримання норм витрачання та виявлення технологічних або організаційних причин перевитрат. У цьому контексті контроль виробничих запасів безпосередньо пов'язується з управлінням собівартістю продукції, оскільки матеріальні витрати займають значну частку в її структурі. Використання контрольної інформації для перегляду норм і технологічних карт дозволяє знижувати матеріаломісткість продукції без погіршення її якості.

Таблиця 2.13. – Взаємозв'язок результатів контролю виробничих запасів із управлінськими рішеннями на ТОВ «Татрафан»

Результати контрольних процедур	Управлінська інформація, що формується	Можливі управлінські рішення	Потенційний ефект для підприємства
Виявлення відхилень фактичних залишків від нормативних	Дані про надлишкові або дефіцитні запаси	Коригування обсягів закупівель і графіків постачання	Зменшення залежалих запасів і дефіциту матеріалів
Фіксація перевитрат матеріалів у виробництві	Інформація про відхилення від норм витрачання	Перегляд норм, технологічних карт, контроль виробничих операцій	Зниження матеріаломісткості продукції
Виявлення системних нестач за результатами інвентаризації	Дані про проблемні ділянки зберігання або відповідальності	Посилення відповідальності, зміна процедур зберігання	Підвищення збереження матеріальних ресурсів
Аналіз оборотності запасів	Показники швидкості обігу матеріалів	Оптимізація страхових і поточних запасів	Вивільнення оборотного капіталу
Контроль своєчасності документування операцій	Інформація про затримки в обліку	Удосконалення документообігу, автоматизація процедур	Підвищення оперативності управлінських рішень
Виявлення відхилень між обліковими і фактичними даними	Інформація про надійність облікової системи	Коригування контрольних процедур, підвищення дисципліни	Зростання достовірності облікової інформації

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Важливу управлінську роль відіграють результати інвентаризації виробничих запасів. Виявлення системних нестач або надлишків свідчить не лише про окремі порушення, а й про недоліки в організації зберігання, документообігу або розподілу відповідальності. У такому випадку контрольна

інформація стає підставою для прийняття управлінських рішень щодо зміни процедур зберігання, уточнення функцій матеріально відповідальних осіб і посилення внутрішнього контролю.

Окреме значення має аналітика оборотності виробничих запасів, сформована на основі контрольних даних. Показники швидкості обігу матеріалів дозволяють оцінити ефективність використання запасів та обґрунтувати оптимальні рівні поточних і страхових запасів. Для ТОВ «Татрафан» це створює передумови для вивільнення частини оборотного капіталу та підвищення фінансової стійкості підприємства.

Таким чином, наведені в таблиці 2.13 взаємозв'язки підтверджують, що ефективність системи контролю виробничих запасів визначається не лише повнотою контрольних процедур, а й ступенем використання їх результатів у процесі управління. Обмежене використання контрольної інформації знижує управлінську цінність контролю та зводить його роль до формального підтвердження облікових даних.

Висновки до розділу 2

В розділі 2 досліджено статистичні тенденції розвитку виробництва тари з пластмас та проаналізовано практику організації обліку і контролю виробничих запасів на прикладі ТОВ «Татрафан», що дозволило визначити ключові проблемні зони та обґрунтувати напрями подальшого вдосконалення.

1. Статистична оцінка показала, що сегмент виробництва тари з пластмас в Україні загалом розширюється, однак характеризується нерівномірною динамікою й чутливістю до зовнішніх факторів; водночас у Волинській області зафіксовано скорочення кількості підприємств і зменшення частки регіону, що посилює конкурентний тиск і актуалізує підвищення ефективності використання ресурсів.

2. Аналіз витрат підтвердив високу матеріаломісткість цього виду діяльності: матеріальні витрати формують основну частку сукупних витрат, тому якість організації обліку, списання та контролю виробничих запасів прямо впливає на собівартість, фінансові результати й безперервність виробництва.

3. На прикладі ТОВ «Татрафан» встановлено, що управління запасами охоплює декілька функціональних ланок (постачання, склад, виробництво, бухгалтерія, матеріально відповідальні особи), отже критичними є регламентація взаємодії та усунення інформаційних розривів на стиках склад, виробництво, бухгалтерія.

4. Облікова політика та робочий план рахунків підприємства забезпечують нормативну коректність відображення запасів, однак управлінський потенціал обліку використовується обмежено через недостатню деталізацію аналітичних розрізів (за підрозділами, видами продукції та напрямками використання), що ускладнює ідентифікацію причин відхилень у споживанні матеріалів і формуванні собівартості.

5. Виявлено проблеми номенклатурного довідника та організації документообігу: дублювання й різні найменування однотипних матеріалів знижують якість аналітики, а найбільш ризиковою ділянкою є відпуск матеріалів у виробництво та їх списання (ризик перевитрат, замін матеріалів, оформлення документів із запізненням), що послаблює контрольованість матеріальних витрат.

6. Система контролю виробничих запасів охоплює основні етапи руху матеріалів і підтримується використанням SAP як базової ERP-системи, однак у мультисистемному середовищі (SAP, BAS, M.E.Doc тощо) зростають вимоги до єдиних довідників і дисципліни формування первинних документів; у цілому контроль має переважно формальний характер, тому потребує посилення превентивності, нормування та регулярного аналізу відхилень.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Результати дослідження теоретичних засад та практики організації обліку і контролю виробничих запасів, викладені в попередніх розділах, свідчать про наявність низки системних проблем, що обмежують ефективність управління матеріальними ресурсами промислових підприємств. Незважаючи на нормативну врегульованість обліку запасів та формальну наявність контрольних процедур, у практичній діяльності підприємств часто спостерігається фрагментарність облікової інформації, формальний характер внутрішнього контролю та слабкий зв'язок між обліковими даними і управлінськими рішеннями [14; 18; 34].

У наукових дослідженнях [27; 35; 36] наголошується, що традиційний підхід до обліку виробничих запасів, орієнтований переважно на потреби фінансової звітності, не забезпечує достатньої інформаційної бази для управління витратами, оптимізації рівня запасів та своєчасного виявлення ризиків. Водночас внутрішній контроль запасів на багатьох підприємствах зводиться до періодичних перевірок та інвентаризацій, які не спрямовані на оперативне запобігання втратам та нераціональному використанню матеріальних ресурсів.

Сучасні підходи до управління виробничими запасами ґрунтуються на інтеграції облікових і контрольних функцій у єдину систему управління ресурсами підприємства. Як зазначають окремі дослідники [5; 37; 16], ефективність управління запасами досягається лише за умови узгодженості організації бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та управлінських процедур, що забезпечують зворотний зв'язок між фактичним використанням ресурсів і прийняттям управлінських рішень. У цьому контексті вдосконалення

організації обліку та контролю виробничих запасів слід розглядати не як сукупність окремих заходів, а як системний процес організаційних змін.

Вдосконалення організації обліку і контролю має здійснюватися за кількома взаємопов'язаними напрямками, які охоплюють як облікові, так і контрольні аспекти управління запасами. З метою систематизації таких напрямків та забезпечення їх узгодженості у таблиці 3.1 представлено концепцію вдосконалення організації обліку та контролю виробничих запасів промислових підприємств.

Таблиця 3.1. – Концептуальні напрями вдосконалення організації обліку та контролю виробничих запасів

Блок	Проблема	Напрямок вдосконалення	Очікуваний результат
Облік	Фрагментарний аналітичний облік запасів	Уніфікація номенклатури та аналітичних розрізів обліку запасів	Порівнюваність і простежуваність даних
	Необґрунтовані підходи до оцінки і списання запасів	Єдині правила первісної оцінки та вибуття виробничих запасів	Достовірність собівартості
	Відсутність норм використання	Нормування споживання матеріалів	Контроль матеріаломісткості та планування потреби в запасах
Контроль	Формальний характер перевірок	Процесний і ризик-орієнтований контроль	Запобігання необґрунтованим втратам
	Розмита відповідальність матеріально-відповідальних осіб	Розмежування функцій і повноважень	Персоналізована відповідальність
	Формальна інвентаризація	Інвентаризація як управлінський інструмент	Зворотний зв'язок для управління запасами

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Особливістю запропонованої моделі є поєднання облікових і контрольних рішень в межах єдиного організаційного підходу, що дозволяє уникнути фрагментарності та дублювання функцій. У наукових дослідженнях [19; 38; 39] підкреслюється, що розмежоване вдосконалення обліку або контролю без їх інтеграції не забезпечує стійкого управлінського ефекту та не сприяє підвищенню ефективності використання запасів.

Уніфікація номенклатури та аналітичних розрізів запасів має ключове значення для формування порівнюваної та достовірної інформації про їх рух і структуру. Запропонований напрям спрямований на підвищення прозорості обліку та створення інформаційної основи для управлінського аналізу.

Стабілізація підходів до первісної оцінки та списання запасів є необхідною умовою забезпечення достовірності показників собівартості продукції. Як свідчить практика та дослідження цієї теми [5; 18], різні методи оцінки та непослідовне застосування правил списання створюють передумови для перекручення фінансових результатів і зниження якості управлінських рішень. Вдосконалення організації обліку передбачає не зміну нормативних вимог, а чітке закріплення та послідовне застосування обраних методів у межах облікової політики підприємства.

Щодо нормування витрат запасів, то воно створює базу для зіставлення фактичного споживання запасів із плановими показниками та дозволяє виявляти відхилення, що мають як технологічну, так і організаційну природу. Це підтверджується науковцями [9; 14; 25; 37; 40], які стверджують, що відсутність норм унеможлиблює ефективний контроль витрат і знижує управлінську цінність облікової інформації. Таким чином, нормування виступає сполучною ланкою між обліком і контролем виробничих запасів.

Для вдосконалення контролю запропоноване розмежування відповідальності за операції із запасами, що дозволяє зменшити ризики зловживань і помилок, пов'язаних із суміщенням функцій.

Процесний характер контролю, відображений через запровадження контрольних точок у циклі руху запасів, відповідає сучасним підходам до управління ризиками [41-43]. Такий підхід дозволяє «змістити акцент із виявлення порушень постфактум на їх запобігання на найбільш ризикових етапах – під час надходження, зберігання та використання запасів у виробництві» [39]. У результаті внутрішній контроль стає інструментом управління, а не лише засобом перевірки.

Особливе місце в системі внутрішнього контролю посідає інвентаризація. В нашому випадку вона розглядається як елемент зворотного зв'язку між фактичним станом запасів та обліковими даними. Вдосконалення організації інвентаризації дозволяє не лише виявляти розбіжності, а й встановлювати їх причини та приймати управлінські рішення щодо усунення системних недоліків в організації обліку і контролю запасів.

Подальша деталізація цих напрямів дозволяє розкрити механізми їх реалізації в практиці діяльності промислових підприємств, зокрема в частині організації обліку, внутрішнього контролю та документообігу операцій із запасами. Ключові напрями вдосконалення організації обліку виробничих запасів в межах окресленої концепції представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2. – Ключові напрями вдосконалення організації обліку і контролю виробничих запасів

Напрямок удосконалення	Зміст організаційних змін	Управлінський ефект
Уніфікація номенклатури та аналітичного обліку запасів	Запровадження єдиних підходів до класифікації виробничих запасів, групування за економічним призначенням, видами матеріалів та напрямками використання	Забезпечення порівнюваності та прозорості облікових даних
Удосконалення первісної оцінки запасів	Чітке визначення складу витрат, що включаються до первісної вартості запасів, та послідовне застосування обраних підходів у межах облікової політики	Підвищення достовірності оцінки запасів і фінансових показників
Стабілізація порядку списання запасів	Закріплення єдиних правил списання запасів у виробництві з урахуванням специфіки технологічних процесів	Формування обґрунтованої виробничої собівартості
Нормування використання матеріалів	Встановлення норм споживання виробничих запасів за видами продукції або технологічними операціями	Можливість контролю перевитрат та виявлення відхилень
Підвищення аналітичної придатності облікової інформації	Формування облікових даних у розрізі підрозділів, видів продукції та напрямів використання запасів	Інформаційне забезпечення управлінських рішень щодо оптимізації запасів

Джерело: сформовано автором на основі [19; 27; 28; 36; 38].

Деталізація кожного напрямку удосконалення представлена переліком з алгоритмом дій.

1. Уніфікація номенклатури та аналітичного обліку запасів.

Для усунення зазначеної проблеми пропонується здійснити перегляд та впорядкування існуючого довідника номенклатури враховуючи використання двох методів оцінки вибуття запасів – середньозваженої та ідентифікованої собівартості шляхом:

- інвентаризації номенклатурних позицій із групуванням матеріалів за економічним призначенням (основна сировина, допоміжні матеріали, пакувальні матеріали) та за методами оцінки вибуття запасів;
- об'єднання дублюючих позицій в одну номенклатурну одиницю з фіксацією допустимих характеристик (формат, щільність, товщина тощо);
- запровадження єдиного принципу найменування матеріалів, який використовується всіма підрозділами підприємства.

Довідник номенклатури набуває структурованого вигляду, що дозволяє формувати коректну аналітику за видами матеріалів, місцями зберігання та напрямками використання, а також забезпечує прозорість обліку запасів і зменшує ризик помилок при їх списанні.

2. Удосконалення первісної оцінки виробничих запасів.

Первісна оцінка запасів на підприємстві формується на основі даних первинних документів, однак аналіз практики її застосування свідчить про відсутність єдиного підходу до включення супутніх витрат (зокрема транспортно-заготівельних) до первісної вартості запасів. У різних випадках такі витрати або включаються до вартості матеріалів, або відносяться безпосередньо на витрати періоду, що знижує порівнюваність даних та ускладнює аналіз собівартості продукції.

З метою вдосконалення первісної оцінки пропонується:

- закріпити в обліковій політиці підприємства вичерпний перелік витрат, що включаються до первісної вартості запасів;
- встановити єдиний порядок розподілу транспортно-заготівельних витрат між номенклатурними позиціями;

– забезпечити застосування цих правил незалежно від підрозділу або відповідального виконавця.

Реалізація зазначених заходів дозволяє сформувати однорідну та обґрунтовану первісну вартість запасів, що підвищує достовірність облікових даних і якість інформації про матеріальні витрати.

3. Стабілізація порядку списання запасів у виробництво.

Закріплення єдиного порядку списання матеріалів у виробництво (рисунок 3.1) на підприємстві пропонується здійснювати шляхом встановлення чіткої та однакової для всіх підрозділів послідовності оформлення операцій відпуску матеріалів зі складу. Такий порядок передбачає, що списання виробничих запасів у виробництво здійснюється виключно на підставі оформленого документа відпуску, незалежно від того, чи йдеться про основне або допоміжне виробництво.

Рисунок 3.1 Єдиний порядок списання матеріалів у виробництво

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Ці кроки унеможливають списання матеріалів без визначеного напрямку використання або без прив'язки до конкретного підрозділу, що є типовою проблемою в практиці обліку виробничих запасів. Крім того, єдність процедури

оформлення списання дозволяє забезпечити однаковий підхід до відображення матеріальних витрат у всіх структурних підрозділах підприємства, незалежно від характеру виконуваних робіт.

4. Нормування використання виробничих запасів.

На підприємстві відсутня система нормативів використання матеріалів за видами продукції, що унеможлиблює зіставлення фактичного споживання з обґрунтованими величинами. У таких умовах облік лише фіксує факт, а контроль витрат носить формальний характер.

Запропоноване вдосконалення передбачає:

1) визначення переліку основних матеріалів, які формують найбільшу частку витрат. З урахуванням специфіки діяльності аналізованого підприємства (виробництво гнучкої упаковки), доцільно нормувати ті виробничі запаси, які формують основну частку матеріальних витрат та безпосередньо впливають на собівартість продукції. Пропонується встановити норми використання для таких груп матеріалів:

- плівка полімерна (основна сировина) – базовий матеріал для виготовлення упаковки, що має найбільшу питому вагу у структурі витрат;
- фарби та розчинники – використовуються у процесі друку, характеризуються значною варіативністю витрат;
- клеї та ламінуючі матеріали – застосовуються при багатошаровому виробництві;
- пакувальні матеріали допоміжного характеру (втулки, прокладки, стрейч-плівка для пакування готової продукції).

Обмеження переліку матеріалів на початковому етапі дозволяє зосередити нормування на найбільш економічно значущих позиціях та уникнути перевантаження облікової системи.

2) базовий рівень використання матеріалів пропонується визначати на основі фактичного споживання за попередній період (наприклад, за квартал або півріччя), що відповідає реальним умовам роботи підприємства.

Для прикладу, за результатами аналізу фактичного використання матеріалів встановлено:

- середній фактичний витратний показник полімерної плівки – 1,05 кг на 1 кг готової продукції;
- середній витратний показник фарб – 0,028 кг на 1 м² продукції;
- середній витратний показник клею – 0,012 кг на 1 м² ламінованої продукції.

Зазначені показники приймаються як базовий рівень використання, який у подальшому використовується для формування нормативних значень з урахуванням допустимих технологічних втрат.

3) формалізація норм використання матеріалів здійснюється шляхом документального закріплення нормативів, які застосовуються для обліку та контролю витрат. Приклад нормативу:

- полімерна плівка – 1,03 кг на 1 кг готової продукції, у тому числі:
 - 1,00 кг – технологічно обґрунтоване використання;
 - 0,03 кг – допустимі технологічні втрати.
- фарба – 0,025 кг на 1 м² продукції;
- клей – 0,011 кг на 1 м² ламінованої продукції.

Такі норми фіксуються у внутрішньому нормативному документі підприємства (наприклад, у окремому положенні про нормування матеріалів) і використовуються як база для зіставлення з фактичним використанням.

4) для контролю дотримання встановлених норм пропонується здійснювати регулярне зіставлення фактичного використання матеріалів із нормативними показниками (таблиця 3.3).

Запропонований підхід до нормування використання виробничих запасів дозволяє перетворити нормування з формального показника на реальний інструмент управління витратами. Наявність чітко визначених матеріалів, базового рівня використання, формалізованих нормативів та регулярного зіставлення з фактичними даними створює умови для виявлення причин

відхилень і прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо використання матеріальних ресурсів.

Таблиця 3.3. – Відомість зіставлення фактичного використання виробничих запасів із установленими нормами

Матеріал	Одиниця виміру	Норма використання	Фактичне використання	Відхилення (+/-)	Коментар
Полімерна плівка	кг/кг продукції	1,03	1,05	+0,02	Перевитрати, пов'язані з налаштуванням обладнання
Фарба	кг/м ²	0,025	0,028	+0,003	Відхилення через зміну дизайну
Клей	кг/м ²	0,011	0,012	+0,001	Допустимі технологічні втрати
Пакувальні матеріали	кг/од.	0,15	0,14	-0,01	Економія матеріалу

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

5. З метою підвищення аналітичної придатності облікової інформації пропонується чітко визначити перелік аналітичних розрізів, в межах яких має формуватися інформація про виробничі запаси. Для аналізованого підприємства доцільно використовувати такі аналітичні розрізи:

- підрозділ (центр відповідальності) – склад, виробнича дільниця, допоміжний підрозділ;
- вид продукції або виробничої операції, для якої використовуються матеріали;
- напрям використання запасів (основне виробництво, допоміжні роботи, наладка обладнання, дослідні партії);
- група матеріалів (основна сировина, допоміжні матеріали, пакувальні матеріали).

Формування аналітичної інформації саме в такому розрізі дозволяє пов'язати облік запасів із реальними виробничими процесами.

Пропонується, щоб кожна операція списання запасів у виробництво відображалася в обліку з обов'язковим зазначенням:

- підрозділу-одержувача матеріалів;

- виду продукції або операції;
- кількості використаного матеріалу;
- періоду використання.

Такий підхід дозволяє накопичувати аналітичні дані, які можуть бути використані для подальшого аналізу матеріальних витрат і контролю ефективності використання запасів.

Для ілюстрації підвищення аналітичної придатності облікової інформації пропонується формувати узагальнену таблицю 3.4 використання матеріалів за ключовими аналітичними ознаками.

Таблиця 3.4. – Аналітична інформація про використання виробничих запасів за підрозділами та видами продукції

Матеріал	Підрозділ	Вид продукції	Обсяг виробництва	Фактичне використання матеріалу	Питоме використання
Полімерна плівка	Виробнича дільниця №1	Упаковка тип А	12 000 кг	12 600 кг	1,05 кг/кг
Полімерна плівка	Виробнича дільниця №2	Упаковка тип В	8 000 кг	8 160 кг	1,02 кг/кг
Фарба	Друкарська дільниця	Упаковка тип А	10 000 м ²	280 кг	0,028 кг/м ²
Клей	Ламінуюча дільниця	Упаковка тип В	6 500 м ²	78 кг	0,012 кг/м ²

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Запропонований підхід до формування аналітичної інформації про виробничі запаси дозволяє здійснювати:

- порівняльний аналіз використання матеріалів між підрозділами;
- оцінку матеріаломісткості окремих видів продукції;
- виявлення системних відхилень у використанні запасів;
- обґрунтування рішень щодо коригування норм використання матеріалів або організації виробничих процесів.

У результаті бухгалтерський облік виробничих запасів набуває аналітичної та управлінської спрямованості, а сформована інформація може бути

використана для підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів і оптимізації структури запасів підприємства.

Висновки до розділу 3

У розділі 3 обґрунтовано напрями вдосконалення організації обліку та контролю виробничих запасів промислових підприємств з урахуванням результатів теоретичного аналізу та практики їх управління.

1. Обґрунтовано, що ефективне управління запасами можливе лише за умови узгодженості організації бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та документообігу операцій із матеріальними ресурсами. Такий підхід дозволяє уникнути дублювання функцій і забезпечує цілісність інформаційних потоків.

2. В межах вдосконалення організації обліку виробничих запасів доведено доцільність уніфікації номенклатури та аналітичних розрізів обліку, стабілізації підходів до первісної оцінки і списання запасів, а також запровадження норм використання матеріалів. Реалізація зазначених напрямів сприяє підвищенню достовірності облікової інформації та її управлінської придатності, зокрема для контролю витрат і оптимізації рівня запасів.

3. Для удосконалення організації внутрішнього контролю виробничих запасів обґрунтовано з позицій переходу від формального до процесного і ризик-орієнтованого контролю. Підкреслено значення розмежування відповідальності, впровадження контрольних точок у циклі руху запасів та використання інвентаризації як інструменту зворотного зв'язку. Такий підхід дозволяє не лише виявляти відхилення, а й встановлювати їх причини та запобігати повторенню у майбутньому.

4. Доведено, що документообіг виконує не лише реєстраційну, а й управлінську функцію, забезпечуючи взаємозв'язок між фактичним рухом запасів, їх відображенням в обліку та реалізацією контрольних процедур.

ВИСНОВКИ

У роботі узагальнено теоретичні підходи та здійснено прикладне дослідження організації обліку і контролю виробничих запасів промислового підприємства з подальшим обґрунтуванням напрямів удосконалення системи управління матеріальними ресурсами. За результатами проведеного аналізу сформовано висновки, що відображають ключові положення дослідження та практичну цінність запропонованих рішень.

1. Доведено, що найбільш придатним для практики управління є управлінсько-контрольний підхід до трактування виробничих запасів, оскільки він поєднує вимоги фінансового обліку з потребами внутрішнього аналізу, нормування та контролю ризиків на всіх стадіях руху запасів (закупівля – зберігання – використання – списання – інвентаризація).

2. Встановлено, що нормативно-правове регулювання обліку запасів формує обов'язкові межі визнання, оцінки та відображення запасів, однак не деталізує вимоги до внутрішнього контролю і управлінської аналітики. Тому вирішальна роль у забезпеченні якості обліку й контролю належить внутрішнім регламентам підприємства (облікова політика, документообіг, положення про інвентаризацію на підприємстві).

3. На основі статистичного аналізу діяльності підприємств з виробництва тари з пластмас визначено: загалом на національному рівні сегмент демонструє розширення, але є чутливим до зовнішніх впливів; матеріальні витрати залишаються ключовими у структурі витрат, що підтверджує високу матеріаломісткість виробництва.

4. Встановлено, що управління виробничими запасами має багаторівневий характер і охоплює постачання, склад, виробництво, бухгалтерію та організацію матеріальної відповідальності. Це обумовлює необхідність для створення системних заходів до організації внутрішнього контролю, але водночас підвищує ризики інформаційних розривів на таких стиках «склад – виробництво –

бухгалтерія», особливо під час документування відпуску матеріалів і формування документів для списання запасів.

5. Виявлено, що чинна облікова політика і робочий план рахунків підприємства забезпечують нормативну коректність фінансового обліку запасів, однак управлінський потенціал аналітики використовується недостатньо. Це проявляється в обмеженні аналітичних розрізів для контролю відхилень, ускладненні оцінки оборотності та структури запасів.

6. Обґрунтовано, що найбільш ризикованою ділянкою є відпуск матеріалів у виробництво та їх списання: саме тут можливі перевитрати, заміни матеріалів, списання понад норми та оформлення первинних документів із запізненням. За відсутності чітко визначених процедур і норм витрачання контроль набуває формального характеру (виявляє наслідки, а не запобігає їм).

7. З урахуванням багатосистемного інформаційного середовища підприємства (SAP як базова система, часткове використання BAS, M.E.Doc, Excel) визначено, що наявність SAP створює можливості для підвищення прозорості руху запасів і формування контрольної аналітики, але за умови уніфікації довідників, дисципліни первинного документування та узгоджених регламентів роботи підрозділів. Без цього виникають ризики дублювання даних, помилок ручного введення й різночитань у номенклатурі.

8. Розроблено системний підхід до вдосконалення організації обліку виробничих запасів, який передбачає: уніфікацію номенклатури та аналітичного обліку (очищення дублювань, єдині правила найменування, групування за економічним призначенням і напрямками використання); чітке закріплення підходів до первісної оцінки виробничих запасів (порядок включення, розподілу супутніх витрат); стабілізацію порядку списання матеріалів у виробництво через єдину процедуру та уніфіковані аналітичні ознаки списання; запровадження нормування для ключових груп матеріалів із регулярним зіставленням норми і факту; підвищення аналітичної придатності даних через обов'язкові аналітичні розрізи, які повинні бути зазначені в первинних документах.

9. Запропоновано посилити організацію внутрішнього контролю виробничих запасів за рахунок переходу від формальних перевірок до процесного контролю на ключових контрольних точках та використання інвентаризації як управлінського інструменту зворотного зв'язку. Практична реалізація такого підходу передбачає: чітке розмежування повноважень і відповідальності, регламентацію документопотоків, фіксацію підстав для списання запасів понад норми та обов'язковий аналіз причин відхилень з подальшими управлінськими діями.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Запаси: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9, затв. Наказом МФУ від 20.10.1999 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
2. Пеняк Ю.С., Беляєва Л.А., Рудь, О. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління виробничими запасами. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. (5). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-09-01> (дата звернення: 15.09.2025).
3. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції у промисловості. Наказ Мінпромполітики від 09.07.2007 р. № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0373581-07#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
4. Микитюк П., Флис В. Механізм управління використанням матеріальних ресурсів підприємства. *Вісник Економіки*. 2025. № 3. С. 237-249. DOI: <https://doi.org/10.35774/> (дата звернення: 15.09.2025).
5. Степаненко О. Виробничі запаси: їх економічна природа та роль в господарській діяльності підприємства. *Herald UNU International Economic Relations And World Economy*. 2023. С. 108-114. DOI: 10.32782/2413-9971/2023-47-19 (дата звернення: 15.09.2025).
6. Назаренко Т. П., Франчук І. Б., Вітер С. А. Методичні аспекти обліку та управління витратами на виробництво продукції. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 83–89. DOI: [10.32702/2306-6806.2021.7.83](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.7.83) (дата звернення: 15.09.2025).
7. Гуменна-Дерій М., Шара Є., Слесар Т. Облік, контроль і аналіз витрат та забезпечення матеріально-технічними ресурсами діяльності підприємств у майбутні періоди. *Вісник Економіки*, 2022. № 1. С. 110-129. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.110> (дата звернення: 17.09.2025).
8. Гамова О. В., Козачок І. А., Федоренко Т. С. Оцінка фінансового стану та розробка програми аудиту запасів на ПАТ ПВП

«Кривбасвибухпром». *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 42–50. DOI: [10.32702/2306-6814.2019.5.42](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.5.42) (дата звернення: 17.09.2025).

9. Гавриленко В.О., Чиж В.І., Доценко Т.П. Управління виробничими запасами підприємства у забезпеченні беззбиткової діяльності. *Міжнародний науковий журнал «Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти»*. 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.18372/2786-823.1.17490> (дата звернення: 17.09.2025).

10. Витрати: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16, затв. Наказом МФУ від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 17.09.2025).

11. Бірюков І.С., Гарафонова О.І., Худoley В.Ю. Управління витратами аграрного підприємства в умовах цифрових трансформацій. *Economic Synergy*. 2023. № 2. С. 48–61. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-4> (дата звернення: 17.09.2025).

12. Christopher M. Logistics and Supply Chain Management: Creating Value-Adding Networks. *FT Prentice Hall*, 2011. 4th ed. 276 p. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1977_70854419.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

13. Гавриличенко Є. Методичні засади проведення внутрішнього аудиту матеріально-виробничих запасів підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. №27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-43> (дата звернення: 05.10.2025).

14. Бондаренко Н., Фелонюк О. Організація складського обліку виробничих запасів на підприємстві. *Облік і фінанси*. 2021. № 92. DOI: 10.33146/2307-9878-2021-2(92)-11-18 (дата звернення: 05.10.2025).

15. Запаси: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text (дата звернення: 05.10.2025).

16. Wild, T. Best Practice in Inventory Management. Routledge, 2022. P. 294.

17. Федірець О.В., Даценко О.В., Кекало Є.О. Стратегічні аспекти управління матеріальними технічними ресурсами підприємства. *Економічний простір*. 2021. № 166. С. 69-73. URL:

<https://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1182> (дата звернення: 05.10.2025).

18. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту економічних систем: проблеми і шляхи розвитку: колективна монографія / За ред. проф. Куцика П.О. та проф. Яремка І.Й. Львів: Растр-7, 2024. – 443 с.

19. Дерій В., Гуменна-Дерій М. Облік і контроль за допоміжними матеріальними ресурсами в управлінні фінансовою безпекою у будівництві. *Вісник Економіки*. 2023. № 1. С. 67-79, DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.01.067> (дата звернення: 05.10.2025).

20. Skrypnyk S., Podmeshalska Y., Bubela A., Zadniproviskyi O., Zelenko S. Accounting as a basis for information support of enterprise taxation. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*. Volume 13, Issue 2, Special Issue XXXVI, 125-129. DOI: <https://doi.org/10.33543/130236> (дата звернення: 12.10.2025).

21. Пушкарь І., Шишкіна А. Особливості обліково-аналітичного забезпечення управління запасами. *Економіка та суспільство*. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1847> (дата звернення: 12.10.2025).

22. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996/XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

23. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів, затв. Наказом МФУ від 10.01.2007 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

24. Інструкція з інвентаризації активів та зобов'язань, затв. Наказом МФУ від 02.09.2014 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

25. Сітковська А.О. Контролінг як інструмент стратегічного управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 13-14. С.43-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2022_13-14_8 (дата звернення 18.10.2025).

26. Скидан Р.А. Місце організації обліку в управлінні запасами промислового підприємства. *Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки*: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (7 листопада 2025 р). / відп. ред. О.А. Нужна. Вип. 19. Луцьк: ВІП Луцького національного технічного університету, 2025. 584 с. С. 472-474. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ayyCFkLwbT7NbEftDfyo193-nTQkzmyR/view> (дата звернення 18.10.2025).

27. Подолянчук О.А. Облік в системі управління витратами. *Ефективна економіка*. 2018. № 18. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/47.pdf (дата звернення 18.10.2025).

28. Максименко І. Я., Іванченко А. Г. Особливості обліку виробничих запасів в управлінні діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7266> (дата звернення: 18.10.2025).

29. Повещенко М. Організаційно-економічні аспекти побудови механізму управління витратами на підприємствах. *Економічний простір*, 2024. № 189. С. 360-364. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-63> (дата звернення: 18.10.2025).

30. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2023). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdsg/kdsg_ved_15-20.xlsx (дата звернення: 01.11.2025).

31. Витрати на виробництво продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності (2012–2024). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp/pdp_ue/vvp_ek_2012_2020_ue.xlsx (дата звернення: 01.11.2025).

32. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (2010-2024). Державна служба статистики України. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/kzpsg_ek_2010_2021.xlsx

(дата звернення: 01.11.2025).

33. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2023).

Державна служба статистики України. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdsg/orpsg_ved_15-20.xlsx

(дата звернення: 01.11.2025).

34. Юзва Р.П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Тернопіль, 2011. 266 с.

35. Бабенко Л.В., Васильєва В.Г., Коновалова О.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління виробничими запасами. *Економічний простір*. 2021. № 166. С. 90–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/166-16> (дата звернення: 01.11.2025).

36. Свічкач Н. М., Олініченко І. В. Підготовка інформації для управління запасами. *Український економічний часопис*. 2024. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/341> (дата звернення: 01.11.2025).

37. Куць Т., Кондаревич І. Стратегії оптимізації виробничих запасів, як інструмент ефективного управління. *Молодий вчений*. 2023. 9 (121). С. 22-25. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-9-121-5> (дата звернення: 10.11.2025).

38. Мошковська О., Лахно К. Фінансовий облік і контроль виробничих запасів на молокопереробних підприємствах: аналіз сучасного стану та шляхи вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1324> (дата звернення: 10.11.2025).

39. Пеняк Ю., Калиниченко О. Моделі та методи управління виробничими запасами на підприємстві. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка*

та управління. 2024. DOI: 10.54929/2786-5738-2024-15-09-01. (дата звернення: 12.11.2025).

40. Кудлаєва Н., Андрицька В. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління запасами. *Young Scientist*. 2020. С. 142-145. DOI: 10.32839/2304-5809/2020-12-88-29. (дата звернення: 12.11.2025).

41. Кудріна О.Ю., Божкова В.В. Формування внутрішнього інтегрованого контролю при управлінні ризиками промислових підприємств. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. С. 86-91. DOI: 10.32782/dees.7-14. (дата звернення: 12.11.2025).

42. Кріль А., Чубай В. Методичні підходи до формування системи внутрішнього контролю підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2025. С. 241-247. DOI: 10.32782/2308-1988/2025-52-33. (дата звернення: 20.11.2025).

43. Nazarova I. Pasternak Y. Inventory control of operating activities in trade. *Herald of Economics*. 2025. P. 211-222. DOI: 10.35774/visnyk2025.02.211. (дата звернення: 20.11.2025).